

نه‌ته‌وايه‌تی د ته‌رازیا ئیسلامی دا

انس محمد شریف طاہر

زانکویا نوروژ، هه‌ریمما کوردستانی- عیراق

((میژروویا وه‌رگرتنا فه‌کولینی: 16 شوات، 2020، میژروویا وه‌زامه‌ندیا به‌لافکرینی: 27 چریائیگی، 2020))

پوخته

نه‌ته‌وايه‌تی نه‌و هه‌ستا مرؤف دهر دبرت به‌رامبه‌ر که‌سپن دگه‌هنه مرؤفی ل سه‌ر بنه‌مایئ خوینی یان هه‌فپشکیا د ناخی دا، کارفه‌دانه‌کا کۆمه‌لایه‌تی یه، به‌شه‌ک ژ مرؤفان ب ئیک بنه‌ماقه بیته‌ گریدان کو رابردوی پاشه‌رؤزه‌کا هه‌فپشک بی‌هه‌ی، که‌لتۆر و زمانئ وان ئیکه‌.

نه‌ته‌وايه‌تی د ئیسلامی دا هاتینه‌ دابه‌شکران ل سه‌ر دو جزان: جوړئ ئیکئ نه‌ته‌وايه‌تیا ده‌مارگیریه، نه‌سه‌ب و ره‌نگ و زمانان ب کارتینت، و خوه‌ ل سه‌ر وان بنه‌ما دیینت باشز ژ که‌سپن دی.

ئه‌فاهه‌ ئاینئ ئیسلامی ب چه‌رامی ل قه‌له‌مدایه، و کارکریه‌ ژ بو نه‌هیلانا وی‌ هزری، و ژ بنه‌ماییت (جاهلیه‌تی) دانایه‌.

جوړئ دووی: نه‌ته‌وايه‌تیا نه‌ری یه، نه‌وه مرؤف وی‌ گریدانا ل سه‌ر بنه‌مایئ خوینی یان زمانئ یان ناخی بکار بیینت بو پز خزمه‌تا مرؤفایه‌تی، و ئیسلامی دان ب مافی هه‌بوونا هه‌ر ملله‌ته‌کی کریه و دیر ژ ده‌مارگیریه، هه‌ر وه‌ها زمانا مافی نه‌ته‌وا کریه بی‌ که‌لتۆری، چ جاوازی د ناڤه‌را نه‌ته‌وان دا نینه‌ هه‌می براینن یه‌کن ته‌نها پپه‌ری جاوازی کریه (تقوی).

لئ ل دیرۆکا ئیسلامی دا دیاردا ره‌گه‌ز په‌رستنی زۆر جاران سه‌ری خوه‌ هه‌لدایه، کارین نه‌ره‌وا ل جهین جودا و ل ده‌مین جودا په‌یدا بووینه، دویر ژ وان بنه‌مایین ئیسلامه‌تی داناین، و رگه‌ز په‌رستن نه‌هاته‌ بن برکران د ناف ملله‌تین بوسولمان دا.

هه‌ستا نه‌ته‌وی ل ده‌ف کوردان کارفه‌دانا سیته‌مکاریا نه‌ته‌وین ده‌وروبه‌ربوو، ماف دایه‌ خوه‌ وه‌لاتئ وان داگیر بکه‌ن، و چ ماف ژ وان را نه‌پاراستین، گه‌له‌ک شوره‌ش کوردان کرینه، زۆریه‌ی سه‌رکیشین وان شوره‌شین نه‌ته‌وه‌یی بین کوردان شیخ و مه‌لا و زاناینن ئاینی بووینه، و به‌ره‌نگاری هه‌ستا ده‌مارگیریا عه‌ره‌بی و فارسی و تورانی بووینه.

تپته‌ زانین ژ فی‌ فه‌کولینی چاره‌سه‌ریا ره‌گه‌ز په‌رستنی نه‌وه بوسولمان بزفرنه‌ سه‌ر ریره‌وا دوروست یا ئاینئ ئیسلامی، و دویر بکه‌فن ژ ده‌مارگیریا کو هاتیه‌ چه‌رامکران، و دانی ب مافی نه‌ته‌وا بده‌ن وه‌کی خوډئ دایه‌ هه‌ر نه‌ته‌وه‌کی، کو مافه‌کی خودای یه‌ هه‌ر ملله‌ته‌ک چاره‌نقیسا خوه‌ وه‌کی نه‌و پی‌ت رازی بکه‌ت، دا ناشتی دناڤه‌را ملله‌تان به‌ر قه‌راریتن.

(نه‌ته‌وايه‌تی ، ره‌گه‌ز په‌رستن ، ماف ، زمان)

پیشگوژتن

ریدانین زۆر د میژوو یا مروفايه تي دا هاتینه گریدان ب نه‌ژات پهرستی شه، و مروفايه تي نازار و نه‌خوشین زیده دیینه، و زۆر جار مافین ملله‌تان هاتینه چه‌وساندن و ستهم لی هاتیه کرن ژ لای نه‌توین دن بین خورت و ب هیز شه، بو غومه: نه‌فا د میژوی دا هاتیه گیران ل سهر ناخا کوردستان، به‌شه‌کی مه‌زن ده‌گه‌ریته بابه‌ته‌کی زۆر هه‌ستیار، نه‌و ژ ی پرسا نه‌توهیه، نه‌ری تا چه‌ندی کوردان ماف هه‌به‌ خو ل هه‌ستا نه‌توهی بکهنه خودان؟ یان نه‌و ملله‌تین مینا کوردان دژین؟ ل سهر ناخا وه‌لاتی خو و ده‌وسان‌دینه، و د بی ده‌سته‌لاتن.

دبیت گه‌له‌ک بو‌چوون هه‌بن بو پرسا نه‌توهی، و دیتین جودا جودا هه‌بن بو چاره‌سه‌ری و سه‌ره‌ده‌ری د گه‌ل فی پرسی، لی نه‌فا به‌ری نه‌و هاتیه گوتن من د‌قبا بکه‌مه ده‌ر گه‌ه‌ک بو پید‌اچونه‌کی و خواندنه‌کا ئیسلامی بو فی بابه‌تی گرنگ، ل ژیر چه‌ند نایه‌تین قورنانا پرۆز و فهرموده‌یین پیغمبه‌ری خودی (سلافین خودی ل سهر بن)، ههر وه‌سا زفرین بو په‌رتووکین فقهی و ته‌فسیرین قورنانا پرۆز، و شه‌کرنه‌ پهنجه‌ره‌کا دیروکی ل سهر چه‌وانیا فی بابه‌تی د نا‌ نه‌توهین بوسولماناندا، کا چه‌وان رفتار د گه‌ل فی بابه‌تی کره، رفتار و ان چه‌ند د گه‌ل بو‌چوونا ئیسلامه‌تی یا دروست بوویه گۆره‌ی ده‌قین نایینی بین پرۆز.

ب راستی د ئیسلامه‌تی دا دو بابه‌ت هه‌نه، و نه‌توهیه‌تی کره دو به‌ش، به‌شه‌ک ب خرابی شه ل قه‌له‌م دایه و زۆر موسلمان ترساندینه ژ وی هزری، و فهران کره ب نه‌هی‌لانا وی هزری، نه‌و ژ هزرا نه‌توهیه‌تیا ره‌گه‌ز په‌رستییه.

خواندنا دی ژ ی بو بابه‌تی: نه‌و بوویه کو ئیسلامی دانپید‌ایه، و داخواز ژ ی کره کو نه‌و بنه‌ماین نه‌توهیه‌تی بیته‌ پاراستن و دانایه ژ کارین هه‌ره پرۆز، کو نه‌توهیه‌تی ژ بو نیاسبوونی و دویر ژ ره‌گه‌ز په‌رستی، و به‌رفره‌هیا

ب‌ابه‌تی ب فی شیوه‌یه، ل فی لی‌کولین دداغه به‌ر ده‌ستین خوانده‌فانین هیزا، و ب‌ابه‌ت هاتیه پی‌گینان ژ پید‌اچونه‌کی و دو به‌شان، ههر وه‌ها ههر به‌شه‌ک ژ سی برگه‌یان پی‌گه‌تیه، و ل داوی پاشگوژنه‌ک یا هه‌ی د گه‌ل شه‌گیرانا وی پاشگوژتی ب زمانی عه‌ره‌بی و ئنگلیزی.

من ب‌ابه‌ت پالپشت کره‌ی ل سهر چافکانین فهرموده‌یین پیغمبه‌ری و په‌رتووکین فقهی ئیسلامی، چافکانین میژوی بین باوهر بی کری و ههر وه‌ها لیستا چافکانیان لداویا نه‌فی شه‌کولینی یه.

پشکا ئیکی: نه‌توهیه‌تی پیناسه و دیروک

برگا ئیکی: پیناسا نه‌توهیه‌تی

نه‌توهیه‌تی نه‌وا ل به‌رامبه‌ری وی ب زمانی ئنگلیزی و اتا (nationalism) تبه‌ پیناسه‌کرن کو سیسته‌مه‌کی سیاسی و کومه‌لایه‌تی و ئابوریه‌ تبه‌ په‌یره‌و کون ژ بو پاراستنا ملله‌ته‌کی ده‌ستیشانکری، و په‌ره‌پید‌انا مافین وان و زالبوون ل سهر وه‌لاته‌کی چارچو‌فه‌کری ژبو ده‌ستفه‌ئینانا ده‌سته‌لاتی ل وی جهی (1).

و نه‌و که‌سانین نه‌فه‌ هه‌سته‌ وان پیکفه‌ گری دده‌ت هه‌مو پیکفه‌ کاردکه‌ن ژ بو ب ده‌ستفه‌ئینانا هنده ئارمانجین هاوبه‌ش، وه‌ک مافی چاره‌نووس، و پاراستنا ناسناما نه‌توهی و ئیسنی و نایینی و که‌لتوری، و فاکته‌ری هه‌ره‌ به‌یز د ناقبه‌را وان دا هه‌فیشکیا وانه ل سهر زمان و نه‌ژاته (2).

به‌رامبه‌ری په‌یفا نه‌توهیه‌تی په‌یفا نیشتمان په‌روه‌ری ژ ی تبت گوتن (الوطنیه) زور وه‌لات هه‌نه فی چه‌ندی په‌یره‌و دکهن، نه‌خا سمه‌ ده‌می ل وه‌لاته‌کی پتر ژنه‌توه‌کی تیدا هه‌بن، تهنه‌ خالا هه‌فیشک د ناقبه‌را هاوه‌لاتیان دا دبته‌ ژیار ل سهر ئیک نیشتمان، و ده‌مارگیری ژ بو یه‌ک نیشتمان دکهن، و کار تبه‌کرن ل سهر ب هیزکونا فاکته‌رین ئهرینی، و ژ ناقبه‌را

له‌ورا پیغمبه‌ری خودی محمد (سلافین خودی ل سهر بن) گوت: (مَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةِ عَمِيَّةٍ يَغْضَبُ لِعَصِيْبَتِهِ، وَيَنْصُرُ عَصِيْبَةً، وَيَدْعُو إِلَى عَصِيْبَةٍ فُقُتِلَ فِقْتَلَهُ جَاهِلِيَّةً) (7). نانکو هر که سه‌کی ب جهنگت ل سهر بنه‌مایت ره‌گه‌زی و چاقین خوه تاری بکته ژ حقیقی، و پشته‌فانی که‌سان بت ل سهر بنه‌مایین کی پتر نیژیکی منه بلا نه ل سهر حقیقی ژی بت و بیته کوشتن نه‌وی ب مرنه‌کا جاهلی چووی، کو نه‌فه دورشی عه‌ره‌بان بوو به‌ریا ئیسلامی دگوتن: (انصر أخاك ظالماً أو مظلوماً) پشته‌فانیا برایی خوه بکه چ سته‌مکاربت یان سته‌ملیکری بت.

پیغمبه‌ری نه‌فه ده‌سته‌واژویا هه ب کارینا ب واتیه‌کا دی دا فی که‌لتوری شاش ژ میسکی خه‌لکی بینته ده‌ری، چنکو نه‌و ده‌مه‌کی نیژیک ژ جاهلیه‌تی ده‌رکه‌تبون، وی ژی نه‌و گوت: (لِيَنْصُرَ الرَّجُلُ أَخَاهُ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَإِنْ كَانَ ظَالِمًا، فَلْيَنْهَهُ، فَإِنَّهُ لَهُ نُصْرَةٌ، وَإِنْ كَانَ مَظْلُومًا، فَلْيَنْصُرْهُ) (8) نانکو پشته‌فانیا برایی خوه بکه چ سته‌مکاربت یان سته‌م لیگری بت نه‌گه‌ر سته‌مکاربت به‌رهنگاری وی بیه و نه‌هیله سته‌می بکته هنگی ته پشته‌فانیا وی کر، و نه‌گه‌ر سته‌ملیکری بت پشته‌فان به تا سته‌می ل سهر رادکه‌ی.

لی نه‌ف نه‌ریته د نا‌ف که‌لتوری عه‌ره‌بان دا نه‌هاته هیلان ب شیوه‌کی بنبر جاران که‌س هه‌بوینه پشتی وه‌غهر کرنا پیغمبه‌ری خودی محمد (ﷺ) دزفرینه سهر که‌لتورین خوه بین جاهلی، بو نمونه ده‌وله‌تا به‌نی ئومه‌یه خه‌لک دابه‌ش کر بوو ل سهر بنه‌مایین نه‌ژاتی و دگوتنه نه‌ته‌وین نه‌عه‌ره‌ب مه‌والی (الموالی) (9).

هر وه‌ها د دیروکا ئیسلامی دا ئاریشین مه‌زن په‌یدا بوینه ژ به‌ر نه‌ژات په‌ره‌ستی، وه‌کی وی هه‌فرکیا دم ده‌مه د بوو دیارده د نا‌ف به‌را عه‌ره‌بین مچری کو دگوتنی (عرب المستعربة) (10)، نانکو نه‌ عه‌ره‌بوینه دینه کوکا خوه دا لی بیوونه عه‌ره‌ب ب تیکلی و به‌رامبه‌ری

فاکته‌رین نه‌رینی، ژ بو په‌یره و کرنا نیشتمانپه‌روه‌ری ل وی وه‌لاتی (3).

هر وه‌ها نه‌ته‌وايه تی د زمانی عه‌ره‌بی ژی دا هاتیه پیناسه‌کر (القومية): کو کومه‌له‌کا مروفا‌نه په‌یره‌ندیواوان پیسکه‌ل سهر بنه‌مایین زمان و نه‌ژاتی یه و هه‌موو پیسکه‌ یه‌ک که‌لتور هه‌یه و به‌رژوه‌وندین خوه بین هه‌فیشک دیارین (4).

برگا دووی: ده‌مارگیری نه‌ته‌وايه تی د دیروکا ئیسلامی دا:

هرچه‌نده کو په‌یقا نه‌ته‌وايه تی یان نیشتمانپه‌روه‌ری ژ په‌یقین سهرده‌میاننه‌نه، و ل فان چه‌رخین داوی هاتینه زه‌فکر، و بانگه‌شه بو هاتیه‌کر، لی د واتیه‌ خوه دا د که‌فتن ب که‌فتاتیا دیروکا شارستانیته‌تا مروفا‌یه‌تی، و ل سهر هه‌می ده‌مان ب جورین جاوازیونا وی هه‌ر هه‌بوویه، گه‌له‌ک جاران ژی نه‌ته‌و و که‌سین بی ده‌سته‌لات مافین وان هاتینه چه‌وساندن ژ لایین نه‌ته‌وین ب هیزتر، و خه‌لکه‌ک کرینه قوربانی به‌رژوه‌وندین خوه بین نه‌ته‌وی (5)، ده‌مارگیری نه‌ته‌وی د دیروکا ئیسلامی ژی دا بوون هه‌بوویه، هر چه‌نده ده‌مارگیری ژ وان کارا بوو بین ئیسلامی ب هه‌می جوران ره‌تکری، و حهرامکری ل سهر بوسولمانان، لی بوسولمان ژی قورتال نه‌بوون ب شیوه‌یه‌کی بنبر، و نه‌ف چه‌ندا هه د ناف نه‌ته‌وا عه‌ره‌ب دا بروه‌نی و ئاشکه‌رایه‌ی هه‌ر هه‌بوویه، به‌ری ئیسلامی، و پشتی ئیسلامی ژی جارجار سهری خوه هه‌لدا، عه‌ره‌بان به‌ری ئیسلامی زیده بها دا نه‌سه‌ب و نه‌ژاتان، و ل سهر بنه‌مایین بنه‌مالی یان نه‌سه‌بی یان نه‌ژاتی و زمان و نه‌ته‌و تا ره‌نگ و پیستی ژی مروفا دفا‌قارتن، و دکرنه جین جین، و ب وان فاکته‌را خوه ددیت باشتر ژ نه‌ته‌وین دن، له‌ورا کو نه‌ف کاره ئیسلامه‌تی دیتن ژ کاری چاخنی نه‌زانینی (عصر الجاهلیة) (6)، بین وان ده‌می ب کوفری فه‌گری بده‌ت ل سهر وان حهرام کر.

ومشه‌ختی (الانصار والمهاجرین) کربوونه براین یهک ل سهر بنه‌مایئ ئیسلامی، ودهمی کهسه‌کی قیای دوبه‌ره‌کیی بیخته دناڤ فی براینی دا دهمی کهسه‌کی نه‌نصاری دگهل کهسه‌کی مهاجر بهه‌فرکی چوین وگوت کا پشته‌فانین نه‌نصاری ویی دی گوت کا پشته‌فانین مهاجر، پیغه‌مبه‌ری (سلاف ل سهر بن) بتووره‌یغه گوت (أبدعوی الجاهلیة، وأنا بین أظهرکم) نه‌ری هون دوروشیت جاهلیه‌تی رادکن وهیژ نه‌ز دناڤ وه‌دا وگوت (من قاتل تحت رایة عمیة یغضب لعصبیة، أو یدعو إلى عصبیة، أو ینصر عصبیة، فقتل فقتلته جاهلیة) (28)، وداوی ناموژگاریا وی بو بوسولمانان ل (حجة الوداع) نه‌بوو گوت: (کلکم لآدم و آدم من تراب، لا فضل لعربی علی أعجمی، ولا لعجمی علی عربی، ولا لأبیض علی أسود، ولا لآسود علی أبيض.. إلا بالتقوی) (29)، نانکو (هین هه‌می کوریت ناده‌مین، وناده‌م ژ ناخی یه، که‌سی عه‌ره‌ب چ جاوازی ونرخ ل سهر یی عه‌جه‌می ونه‌یی عه‌جه‌م ل سهر یی عه‌ره‌ب ونه‌یی سپی ل سهر یی ره‌ش ونه‌یی ره‌ش ل سهر یی سپی نینه، ته‌نھا یی ژ هه‌میا ژخودی بتستر نه‌و ژیی دی باشتره‌نانکو باشی هه‌وه نه‌وه یی ترساوی پترتربت ژخودی، هنکی (تقوی) سه‌نگی دگوریت نه‌ نه‌ف بنه‌ماین ره‌گه‌زی وزمانی یان ره‌نگی پیستی.

ویشتی وه‌غها پیغه‌مبه‌ری ژی (سلاڤ ل سهر بن) توخویین ده‌وله‌تا ئیسلامی به‌رفره‌ه‌بون تا ملله‌تین ده‌وروبه‌رین خوه هه‌می بخوفه هه‌لگرتین ژ میراتی فورس وروما، وه وان ملله‌تا کاریگه‌ریه‌کا باش هه‌بوو دره‌وشه‌نبیری وشارستانیته‌تا ئیسلامی دا وه‌رده‌م زاناین بوسولمان ین نه‌عه‌ره‌ب پتربون ژ زاناو سهر کردین نه‌ژات عه‌ره‌ب (30).

دمیژویا سه‌ده‌ین بووریدا نه‌وروپا ب نه‌ته‌وایه‌تی هاته نیاسین لی زهره‌رمه‌ندیه‌کا مه‌زن ژی دیت ودوو جه‌نگین جیهانی ین مه‌زن بسهر ملله‌تین نه‌وروپا دا هاتن

وان عه‌ره‌بیت یه‌مه‌نی هه‌بوون (العرب العاربة) (11) کو بنیاتی وان عه‌ره‌بین ره‌سه‌ن بوون، هه‌فرکیا وان زور جارن نه‌گه‌ری شه‌کسته‌نا هیژین له‌شه‌کری بوویه و بوسلمان پی شه‌کسته‌ینه، و نه‌ف کیماسیا هه‌ل فه‌تخا نه‌نده‌لوسی (12) یا دیار بوو، هه‌ر وه‌ها ل فه‌تخا (بلاد ما وراء النهر). (13)

و هه‌ر وه‌ها فه‌رماندی له‌شه‌کری (قتیبة بن مسلم الباهلی) (14) ژ ده‌ستی فان توخه‌ مروڤان د ناڤ هیژین وی دا دنالی (15)، دیسان له‌شه‌کری (عبدالرحمن الغافقی) (16) ل شه‌ری (بلاط الشهداء) (17) سهر وی بنه‌مای دهاتنه دابه‌شکرن د ناڤه‌را له‌شه‌کری بنیات عه‌ره‌ب و بنیات به‌ره‌ره‌ و نه‌فی دوبه‌ره‌کیی کارتیکنه‌کا زور لی کر، تا بوویه نه‌گه‌ره‌کی ب هیژ ژ نه‌گه‌رین شه‌کسته‌نا وان ل جه‌نگی دا. (18)، هه‌ر وه‌ها نه‌فاهه‌ ل سهر ده‌می ده‌وله‌تا عه‌باسی ژی هه‌ر هه‌بوویه و بوویه نه‌گه‌ری هه‌ودانا گه‌له‌ک فته‌بیین مه‌زن (19).

د گهل ره‌گه‌ز په‌رستیا عه‌ره‌بی دا ره‌گه‌زه‌پرستنا ملله‌تین دن ژی خویا دکر د ناڤ بوسولمانان دا نه‌و ملله‌تین نه‌ژاتی وان نه‌عه‌ره‌ب کو دگوتنی (العجم) (20)، و جارن فان نه‌ته‌وا کار دکر کو خوه ژ بن زالبوونا نه‌ته‌وا عه‌ره‌بی قورتال بکن، و زور بزاف و شه‌ران سهری خوه هه‌لدایه، وه‌ک پشته‌فانیا ده‌فرین کوردا بو بزافین خه‌وارجال ده‌سته‌پیکا دیاربوونا وان و تا چه‌رخنی ناڤین یی ده‌وله‌تا عه‌باسی (21)، هه‌ر وه‌ها بزافا جه‌عه‌فری داسنی (22) ل ده‌فرا هه‌کاری، ل سهر ده‌می عه‌باسیان (23)، و بزافا پیست ره‌شان (24) دژی ده‌وله‌تا سه‌عدیان (25) جارن ژی بزافین هزری ژی هه‌بووینه، کار دکر کو که‌ورینه‌کا نه‌گه‌تیف د ناڤ ریژین بوسولمانان دا دروست بکن وه‌ک بزافین (شعووبیان) (26) (27).

برگا سی: نه‌ته‌وایه‌تی دمیژویا ئیسلامی دا

ل سهر ده‌می پیغه‌مبه‌ری (سلاف ل سهر بن) براینی دناڤ به‌را هه‌فالین خوه دوروست کربوو، پشته‌فان

پشکا دووی: نه‌ته‌وايه‌تی ده‌پایما ئیسلامتی یی دا

برگا ئیکي: نه‌ته‌واتی یا نه‌رینی (سلی):

دهمی ئیسلامه‌تی هاتی ده‌سپیکا گازیای وی دا ناؤ کۆمه‌لگه‌هی ئیلی و عه‌شیره‌تی دابوو، و ره‌گه‌زه‌پرستن ئیک ژ سیمایین وی کۆمه‌لگایی بوو، و بلندکرنا که‌سان و نزمکرنا وان ل سهر بناغی نه‌ژاتی، و نه‌ته‌وه‌ی، و ره‌نگ، و نه‌زمانا بوو، خودایی مه‌زن فه‌رمان ل وان کر فی چه‌ندی به‌یلن و دیارکر کو بلندکرنا و قه‌درگرنا که‌سان، و قیমে‌تی وان د ئیسلامه‌تی دایه، نه ل سهر بناغی خوینی یه، به‌لکو خوداناسی نه‌و پیغه‌ره.

خودایی مه‌زن د قورنانا پیروز دا نه‌و بناغه بو مه دانایه و خودا دبیرت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) (38)، ااتا وی ئانکو (نه‌ی گه‌لی مرۆفان مه‌ هوین ئافراندن ژ نیر و مییه‌کا و مه‌ هوین کرنه‌ ملله‌ت و ئیل دا هوین یی بینه‌ نیاسین، باشترینی هه‌وه نه‌وه یی ژ هه‌میا ژ خودی ب ترستر بیت)، هه‌ر وه‌ها پیغه‌مبه‌ری خودی (سلاڤین خودی ل سهر بن) دبیرت: (إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَجَّرَهَا بِالْآبَاءِ: مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ، أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ، وَآدَمُ مِنْ تَرَابٍ، لَيَدْعَنَّ رِجَالٌ فَخَرَهُمْ بِأَقْوَامٍ، إِذَا هُمْ فَحَمٌ مِنْ فَحْمِ جَهَنَّمَ، أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجُعْلَانَ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا النَّتْنَ) (39) وه‌کی نه‌بوو هوره‌یره بو مه فه‌دگوه‌بیرت. پیغه‌مبه‌ری (سلاڤ ل سهر بن) گوت: خودایی مه‌زن هوین پاراستن ژ نه‌ریتی به‌ری یی جاهلیه‌تی (چه‌رخیی نه‌زانینی به‌ری ئیسلامی) کو هه‌وه فه‌خر ب نه‌سه‌ب و نه‌ژاتی خوه‌ دبر، و هوین ژ وی نه‌ژاته‌پرستنی پاك کرن، مرۆفایان خودان بیروباوهره و خوداناسه، یان ژی گونه‌هکاره‌کی سهرداچوویه، هوون هه‌می کوریت ناده‌مین، و ناده‌م ژی ژ ناخی یه، هنده که‌س یان دی فی نه‌ریتی هیلن کو فه‌خری ب نه‌سه‌ب و ده‌بیاییت خوه

وبه‌ره‌هه‌می وی بملیونان مرۆف هاتن کوشتن و بملیونان بریندار و په‌که‌فتی و به‌رزه‌بۆی هه‌بوون، و ملله‌تین وان ویرانیوون (31)، و دفی چه‌رخیی دا ملله‌تین نه‌وروپی پباشکه‌فتن نه‌ته‌وايه‌تی ل قه‌له‌مدن و نه‌و بو ژ رابردویی وان یی یی بایه‌خ. (32)

نه‌فین دیفچوونا نه‌ژاتی نه‌ته‌وان دکه‌ن بو وان خوایبو کوك و نه‌ژات نابت بته‌ بنه‌مای چ ملله‌تان کو ره‌گه‌زه‌پرسته‌ستی بوو بکه‌ن، بو‌نموونه گۆتن نه‌ژاتی نه‌مان کو دگۆتن ژ نه‌ژاتی ئاریه‌ی پاکه، بووان خوایبوو کو نه‌مان هه‌مو نه‌یه‌ک نه‌ژاتن به‌لکو ژ گه‌له‌ک نه‌ژاتان پیکتین، هه‌روه‌ها ملله‌تی. عه‌ره‌ب ژی وه‌کی هه‌ر ملله‌ته‌کی نه‌مایه‌ل سهر بنه‌مای نه‌ژاته‌کی بتنی نه‌خاسمه‌ پشته‌ی ئیسلام ژ گزیرتا عه‌ره‌بی ده‌رکه‌تی ول شامی و عیراقی و مسری و مه‌غری به‌لاف بووی ملله‌تین وان بوینه‌ عه‌ره‌ب نه‌ه بزمانی عه‌ره‌بی داخفنلا لی نه‌ژاتین وان دبنیات دا نه‌عه‌ره‌بن تیکه‌لوکه‌که ژ نه‌ته‌وین رومی و وفرس و تورک (33) له‌ورا ره‌گه‌ز په‌رستن بو نه‌ته‌وه‌کی ل سهر بنه‌مای نه‌ژاتی بتنی شاشیه‌کا مه‌زنه، و نه‌ف چه‌نده راسته بو نه‌ژاته‌پرسته‌ستا زمانانژی بوو نمونه، وه‌لاته‌کی وه‌کی سویسرا سی زمانان بکارتین، و کیشوه‌ری هندی سی سه‌د زمان تیدا هه‌نه (34)، لی تا نه‌ه ملله‌تین بوسولمان دناریشا ره‌گه‌زه‌پرستنی دا دژین، و ملله‌تین وان دنالن ژفی ئیسا هه‌ره مه‌زن.

نه‌ته‌وايه‌تیا تورانی تورک ژ بنه‌مایین بوسولمانه‌تی دیر ئیخستن، و ژ نه‌ته‌وین بوسولمانژی دویر که‌تن، و نه‌ته‌وايه‌تیا عه‌ره‌بی هه‌مان شیوه‌ زه‌ره‌را عه‌ره‌بان کر نه‌ک مفا، و ملله‌تین وان ژبه‌ریک چوون، لگوره‌ی دیتنا هنده‌ک میژوو ناسان نه‌ژاته‌پرسته‌ستین عه‌ره‌ب که‌تینه‌ دین باندوورا کونفرانسین لورانس (35) و مه‌کماهونیدا (36)، نه‌وین ده‌هاتنه‌ گیران بجه‌ره‌ما پارکرنا عه‌ردی ده‌وله‌تا ئوسمانیان، وه‌کی ل وی ده‌می دگۆتنی (زه‌لامی نه‌ساخ). (37)

چهنده سه‌پاند د میشکی هه‌فالین خو ژی دا، زور که‌سایه‌تی هاتنه به‌رنیاسکر د کومه‌لگایی مه‌دینی دا، و ل ریژین پیشی بوون د نا‌ه‌فالین پیغه‌مبه‌ری دا (سلا‌فین خودی ل سهر بن)، و نه ژ نه‌ژاتی عه‌ره‌بی بوون، وان که‌سان کار‌تیکرنا خو هه‌بوو ل سهر کومه‌لگایی موسلمانان وهک (بیلالی حه‌به‌شی)، کو به‌نده‌ک بوو هاتبوو نازادکر و ژ توخی پیست ره‌شان بوو، کو د نه‌ریژین جاهلییه‌تی دا عه‌ره‌بان ب چافین کیماسی ل فان که‌سان دنیری، لی (بلال) بوو بانگهلدی‌ری پیغه‌مبه‌ری، و ناخفتنکه‌ره‌کی فه‌رمی بوو بو پیغه‌مبه‌ری د جه‌نگان دا، ل ده‌می موسلمان ده‌کته‌نه د باری نه‌ناسایی دا وی نه‌و بار رادگه‌هاند، ب فه‌رمانا پیغه‌مبه‌ری (سلا‌فین خودی ل سهر بن).

(صهیب الرومی) سوهه‌یی رومی ژی ژ وان که‌سایه‌تیین نافدار بوو د کومه‌لی مه‌دینی دا، و (سلمان الفارسی) ژی فارس بو، لی هند نیزیکی پیغه‌مبه‌ری بوو تا بوویه شیره‌تکاری پیغه‌مبه‌ری، پلانین جه‌نگی وی ددانان، و پیغه‌مبه‌ری کار پی‌دکر، و سه‌ره‌اتیا شه‌ری خه‌نده‌کی به‌لگه‌یه ل سهر وی چه‌ندی⁽⁴²⁾، کو نه‌گه‌ری سه‌ره‌که‌فتنا موسلمانان د وی غه‌زوی دا دزفرتنه نه‌گه‌را پیکنینانا شیره‌ت و شارازایا سه‌لمانی د واری جه‌نگا باژیران دا.

موسلمانان هه‌میا پیکفه کار دکر ب جوازی چونکه هه‌می براین ئیکن وه‌کو خودای فه‌رمان ب وی چه‌ندی دای د قورنانا پیروژدا: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوَابِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)⁽⁴³⁾، (خودان بیر و باوه‌ر هه‌موو براین ئیکن، چاک‌سازیی د نا‌ه‌را به‌را براین خو‌ه دا بکه‌ن، و ژ خودی بزسن، دا خودا دلوفانیی ب وه‌به‌ت).

هه‌ر هوکاره‌ک هه‌بیت فی براینی بریندار بکه‌ت گوننه‌هه، و ناییت بیته‌کر، پیغه‌مبه‌ری (سلا‌فین خودی ل سهر بن) دگوت: (سه‌لمان ژ بنه‌مالا منه و ژ (نالولبه‌یته) (سَلْمَانٌ مِّنْ أَهْلِ الْبَيْتِ)⁽⁴⁴⁾ (عومه‌ری کوری خه‌تابی)

ده‌ن، کو نه‌و بیت بوینه ره‌ژی و ژ ره‌ژی نه، یان ل ده‌ف خودای دی ژ کیزگولولکی ژی بی قیمه‌تر بن، نه‌وا پیساتیی خو ب دفنا خو‌ه ل به‌ر سینگی خو‌ه کوم ده‌کته)، نانکو نه‌ژاتی هه‌می مرو‌فان هه‌ر ئیکه، فیجا چما بنه‌مای خویی دی بیته پیقه‌ری بلندکرنا که‌سان ل سهر که‌سان؟ موسلمان هه‌می کرنه براین ئیک ده‌می خودی نه‌ه‌ه‌چهنده د قورنانی دا دیارکری: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ)⁽⁴⁰⁾، (هه‌وون هه‌می خو ب وه‌ریسی خودی فه‌بگرن و دوه‌ره‌کی نه‌که‌ن، وی نیعمه‌تا خودی ل بیرا خو‌ه بین نه‌وا د گهل وه‌ه دا کری وه‌کی هه‌مین هه‌می نه‌بارین ئیک، پاشی خودی دلین هه‌وه نیزیکی ئیک کرن، و ب وی نیعمه‌تی هه‌مین هه‌می بوونه براین ئیک، و هه‌مین ل سهر لیقا کورا ناگری بوون لی هه‌مین ژی قورتالکر، خودایی مه‌زن هوسان نایه‌تین خو‌ه ل بیرا هه‌وه تینت، دا کو به‌رده‌وام هه‌وون ل سهر راسته‌ری بن). نه‌ه‌ه‌ نایه‌تا پیروژ رامانا هندی دده‌ت کو: برایه‌تیا باوه‌ریی دفت یا زال بیت، و برایه‌تیا باوه‌ریی هه‌می هه‌ست و جه‌زین ره‌گه‌زه‌ره‌ستی پشت خو‌فه ده‌یلیت، چنکو ره‌گه‌زه‌ره‌ستن نه‌گه‌ری دوژمنکاری یه.

و هه‌ر بو موکه‌بوونا وی هه‌ستی پیغه‌مبه‌ر محمد (سلا‌فین خودی ل سهر بن) د فه‌رموده‌یه‌کا خو‌ه دا دبیزیت: (وَإِنَّ اللَّهَ أَوْحَىٰ إِلَيَّ أَنْ تَوَاصِعُوا حَتَّىٰ لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ، وَلَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ)⁽⁴¹⁾، (خودای وه‌حی بو من هنارت ب هندی کو: هه‌مین ل به‌رامبه‌ری یه‌کدو دشکه‌ستی بن و خو‌ل سهر هه‌قدو مه‌زن نه‌که‌ن تا که‌س چ ته‌عدایی ل سهر چ که‌سان نه‌که‌ت و که‌س خو‌نه‌بیتت ژ چ که‌سا باشت ژ به‌ر نه‌ژاتی خو).

ب راستی پیغه‌مبه‌ری خودی (سلا‌فین خودی ل سهر بن) مو‌نه‌بوو بو چه‌سه‌پاندنا نه‌فان بیر و باوه‌ران، و نه‌و

خودی ژى رازی بیت هه‌ردهم دگوت: (أبو بكرٍ سيّدنا، وَأَعْتَقَ سَيِّدَنَا يَعْنِي بِلَالًا) (45) ، ئانكو (ئهبو به‌كر مه‌زنى مه‌يه و مه‌زنى مه‌ ژى يى ئازاد كرى).

ئهو ژى ئهو بوو كو ئهبوبه‌كرى رازیبونا خودی ل سهر بیت بیلالی حه‌به‌شى كریبوو، و ژ كۆله‌تیى ئازاد كر بوو، ل فیروی عومهرى خودی ژى رازی بیت بلال و ئهبوبه‌كر به‌رامبه‌ر ئيك ل قه‌لم دان، و به‌كسانی به‌رامبه‌رى هه‌ردووان كر، ئيك خه‌لیفه بوو، یی دی به‌نده‌یه‌كى حه‌به‌شى یی ره‌ش بوو، هاتبوو ئازاد كرن، ئه‌فا هه‌ ژى رامانا وی چه‌ندی یه‌ كو جیاوازی د ناچه‌را كه‌سان دا ناهیته‌كرن ل سهر بنه‌مایى ره‌گه‌زى، یان زمان و نه‌ژاتى، هه‌مى وه‌كو ئيك مروفن، و به‌كسانن د ماف و ئه‌ركان دا.

رۆژه‌كى ژ رۆژا (بلال) دئیت و گله‌بى ل (ئهبو ذه رى) (أبو ذر الغفاري) دكه‌ت ل ده‌ف پیغه‌مبه‌رى (سلاقیین خودی ل سهر بن) گوت: پیغه‌مبه‌رى خودی (ئهبو ژهر) من كیم د چافى خو دا دبیت و دبیته‌ من: (ئهى كورى ژنا ره‌ش) ئانكو وی (بلال) ددیت عه‌یه‌دار ژ به‌ر ره‌نگى وی، پیغه‌مبه‌ر زۆر ب فى گوتنى دلته‌نگ دبت، و گۆته (ئهبو ژهرى): تو كه‌سه‌كى هیژ بیر و باوه‌ریین جاهلیه‌تى یی ل ده‌ف ته‌ ماین ئه‌فى ب هیلن ئهو كاره‌كى گه‌نى یه.

ده‌مى (ئهبو ژهرى) ئه‌ف پیغه‌ گوه‌ لى بووى رویی خو دانا سهر ئاخى و گوت ئه‌ز ب خودی كه‌م ئه‌ز فى سهرى راناكه‌م تا (بلال) نه‌یت ب یی خو یی ره‌ش یی ل رویی من نه‌دانیت دا ئه‌ف مه‌زناهی یا د نه‌فسا من دا بشكىت، و ژ ده‌رونى من ده‌ركه‌فیت، لى به‌رسفا (بلال) ب وینه‌كى دی بوو، و گوت: (ئه‌ز دی چه‌وا یی ل سهره‌كى دام بو خودی چوویته‌ كورنوشى) (46)، به‌لى هه‌ردو ل سهر براینیا بیر و باوه‌را گه‌هشتنه‌ ئيك.

پیغه‌مبه‌رى خودی (سلاقیین خودی ل سهر بن) دبیت: (لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَىٰ عَصِيْبَةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ

عَلَىٰ عَصِيْبَةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَىٰ عَصِيْبَةٍ) (47)، (ئهو نه‌ ژ مه‌يه ئانكو نه‌ ژ بوسلمانا یه‌ یی داخازا ره‌گه‌زه‌رستیی بكه‌ت یان یی شه‌رى بكه‌ت بو ره‌گه‌زه‌رستیی یان یی ل سهر وان بیروباوه‌ران بمريت).

ههر وه‌ها د فه‌رموده‌یه‌كا خو دا گوت: (إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي جَعَلْتُ نَسَبًا وَجَعَلْتُمْ نَسَبًا، فَجَعَلْتُ أَكْرَمَكُمْ أَنْفَاكُمْ وَأَبْيَتْكُمْ إِلَّا أَنْ تَقُولُوا فُلَانُ ابْنُ فُلَانٍ أَكْرَمُ مِنْ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ، وَإِنِّي الْيَوْمَ أَرْفَعُ نَسَبِي وَأَضَعُ أَنْسَابَكُمْ أَيْنَ الْمُتَّقُونَ أَيْنَ الْمُتَّقُونَ) (48)، (خودایى پاك و بلند رۆژا قیامه‌تى دبیت من نه‌سه‌به‌ك یا دانای، هه‌وه ژى نه‌سه‌به‌ك دانا بوو، من دانابوو كو یی ژ هه‌میا ژ خودی بترستر ئهو یی ژ هه‌میا ب به‌ا تره، لى هه‌وه گوت فلان كه‌س و كورى فلان كه‌سى، ئه‌فرو ئه‌ز دی نه‌سه‌با خو راکه‌م و نه‌سه‌با هه‌وه دانم كا ئهو كه‌سین ژ خودی ترس، كا ئهو كه‌سین ژ خودی ترس)، ئه‌فا هه‌ پیغه‌مبه‌رى بو كۆمه‌لگه‌هى عه‌ره‌بى گوت، چونكه‌ وان شانازی ب نه‌سه‌بین خوه‌ دبرن و دكرنه‌ بنه‌مایى قه‌درگرتن و بوهاكرنا كه‌سان ل سهر كه‌سان.

برگا دووى: نه‌ته‌وايه‌تیا ئه‌رىنى (پجایی):

ئیسلام هه‌مى نه‌ته‌وه و زمان و ره‌نگان د نا‌ف خو دا ده‌ه‌لگريت و تايه‌مه‌ندا ملله‌تان ژى دپارێزیت ژ لایى كه‌لتۆر و زمانى فه، بو نمۆنه:

1 - ههر ملله‌ته‌ك بو وی هه‌یه ب زمانى خو باخفیت، یان تا خودی ژى ب زمانى خو به‌رپرسیت، نه‌خاسمه‌ ئه‌گه‌ر كه‌سى بوسولمان زمانى عه‌ره‌بى نه‌زانت، یان ژ نوو بوسولمانبوویه و په‌یقین نقیژان ب زمانى عه‌ره‌بى هیژ نه‌گرتینه، بو وی هه‌یه ب زمانى خو نقیژى بكه‌ت تا په‌یقین عه‌ره‌بى یین نقیژى وه‌ردگرت وه‌كى هنده‌ك زانایان گوتى، لى هنده‌كان ژى بى قه‌ید گۆتیه‌ كو نقیژ ب هه‌ر زمانه‌كى دورسته، و دوعا، وه‌رگی‌رانا قورئانى بو زمانى هه‌ر ملله‌ته‌كى كاره‌كى ره‌وايه‌ خیلاف ل سهر فى بابه‌تى د ناچه‌را زانایان دا دوروست نه‌بوویه (49).

2 - د قورئانا پیروژ دا هاتیه کو جیاوازی د نابقه‌را زمان و ره‌نگین مروشان دا نایه‌ت و به‌لگه‌یین هه‌ره مه‌زن ل سهر هه‌بوونا خودایی، وه‌کی د واته یا نایه‌تا پیروژ دا هاتی: (وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِلاَفُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِي ذَلِكِ لآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ)⁽⁵⁰⁾ (ژ به‌لگه‌یین سهر هه‌بوونا خودایی نافراندنا ناسمان و زه‌مینی به، و ههر وه‌ها جی وازیا د نابقه‌را زمان و ره‌نگین وه دا، که‌سین زانا ب‌شان به‌لگه‌یان دنا‌گه‌هتین).

گه‌له‌ک نه‌ینی ین دنا‌سامانان داهه‌ین هه‌میان خودی دکه‌ته به‌لگه‌ل سهر هه‌بوونا خو، و ههر وه‌سا نه‌ه‌ئوردی ئەم‌ل سهر دژین و سروشتی ئەم‌دیینین کو تشته‌کی مه‌زن و حییه‌تی به‌د گهل‌قان کارین هوسا بین مه‌زن خودی هنده‌ک نیشانی‌ن دی گوتن، کو گریدی نه‌ته‌وانه، نه‌و ژی جاوازی زمان و ره‌نگایه د نا‌مروشان دا، کو هه‌می ژی کورین ناده‌م و حه‌وایی نه، به‌لی خودی هوسا ژیک جودا‌کرن، و کرنه‌ملله‌ت و ئول و نه‌ته‌و، و ره‌نگین جودا جودا ژی دانی، ئانکو خودی ملله‌ت بین داین دا بین به‌لگه‌ل سهر هه‌بوونا وی، و هه‌بوونا ملله‌تان ژ نایه‌تین وی نه، دقین بینه‌پاراستن و ب‌چافی پیروژی مروشلی بی‌یریت.

3 - ههر وه‌سا خودایی مه‌زن بانگه‌ک هه‌لدیرایه بو گشت مروشان بی جوداهی د نابقه‌را ناین و ره‌گه‌زین وان دا، به‌لکو گازی بو مروشان هه‌میانه، نه بو خودان بیر و باوه‌ران بتنییه، ده‌می د قورئانی دا نه‌ه‌رامانا هه‌د نایه‌ته‌کی دا هاتی: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا اِنَّا اَكْرَمُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)⁽⁵¹⁾، (ئه‌ی گه‌لی مروشان مه‌ه‌وین نافراندن ژ نیر و مییه‌کا، و مه‌ه‌وین کرنه‌ملله‌ت و ئیل، دا هه‌وین بی بینه‌نیاسین، باشترینی هه‌وه‌ئه‌وه‌بی ژ هه‌میان ژ خودی بت‌ستر بیت، هندی خودایه‌بی زانا و شارازیه).

4 - خودی ملله‌ت نافراندینه، نه‌ه‌ نافراندین هه‌ژی خودان ماف و ئه‌رکن، و دپاراستی نه، و ههر ملله‌ته‌کی مافی خو هه‌یه بو بکارئینانا که‌رسته‌یین ل سهر زه‌مینی، نه‌خاسمه‌ههر که‌سه‌ک ل وه‌لاتی خو و ل سهر ناخا خو، نه‌فا هه‌نه‌ته‌نها مافی هنده‌ک ملله‌تانه و بین دی ژی بی بارن.

خودایی مه‌زن فه‌رمان دایه (وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ اِنَّ فِي ذَلِكِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ)⁽⁵²⁾ (خودای ههر تشته‌کی د ناسمانان دا، یان ل زه‌مینی دا، بو هه‌وه‌ نافراندیه و ئی‌حسسته‌به‌ر ده‌ستی وه‌دا هه‌وین مفا‌ی ژی بینن)، و واته‌یا په‌یقا (هه‌وه) یان (هه‌وون) ژ بو هه‌می مروشان فه‌د‌گه‌ریت.

5 - ههر وه‌سا د ئیسلامی دا ئەو باج و ده‌رافین ژ ملله‌ته‌کی ده‌ین بو خه‌لکی وی ملله‌تی به، و خودان جه‌به‌ریا که‌سین دی مفا‌ی ژ وان سامان و که‌رستین د جه‌ی خو دا دیینین، بو نمونه: زه‌کات نایه‌ت ژ وه‌لاته‌کی بیته‌فه‌گه‌هاستن هندی وی وه‌لاتی‌پیدفی بی هه‌بیت، ده‌می پیغه‌مه‌بر (سلا‌فین خودی لسه‌ر بن) مه‌عازی کوری جه‌به‌لی (معا‌ژ بن جبیل) هنارتی به‌یه‌مه‌نی گوتی: (فَاعْلَمَهُمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَاَجَلَّ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي اَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ اَغْنِيَانِهِمْ وَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ، فَاِنْ هُمْ اَطَاعُوكَ لِذَلِكَ، فَاِيَّاكَ وَكِرَانِم اَمْوَالِهِمْ)⁽⁵³⁾ (زه‌کاتی ژ زه‌نگینین وان وه‌ر‌گه‌ه‌ل سهر هه‌ژارین وان به‌لا‌ف بکه).

و ل سهر ده‌می عومه‌ری کوری عه‌بدولعه‌زیزی والبی مصری نامه‌یه‌ک بو هنارت و گوتی: ل‌فی وه‌لاتی هندی زه‌کاتی د‌گیرم که‌س ژ من وه‌رنا‌گرت هه‌می ده‌وله‌مه‌ند بو‌وینه، له‌ورا ئەز دی زه‌کاتی بو ته‌ه‌نیرمه‌شامی، به‌رسقا وی دا و گوتی نایه‌ت تو فریکه‌ی ل‌ری و ریب‌ارین وی وه‌لاتی به‌زێخه، و هاتیه‌کو گوتیه‌به‌نده‌یان بی بکه‌ه‌ و نازا بکه⁽⁵⁴⁾.

6- ژ لایی که‌لتوری ژی فه‌ههر ملله‌ته‌ک تایه‌تمه‌ندیا خو دپاریریت، و کاره‌کی ره‌وایه د ئیسلامی دا، ههر

نانکوی نه‌بیژیت نه‌ز کی مه و چ ملله‌تم یان ژی ژ زور و دره و خو بکته ژ ملله‌ته‌کی دی، نه‌وی بی باره ژ به‌هشتا خودی، نه‌وا هنده مه‌زن، بیگوملان نه‌فا هه‌نی مه‌زنتین ری یه‌ژ بو پاراستنا نه‌ژاتان.

9 - دان پیدان ب نه‌ته‌و و ملله‌تان په‌یره‌وی ئیسلامی یه، هه‌ر وسان پیدان ب نه‌ته‌وا، د قورنانا پیروژدا ب شپوه‌کی بالکیش هاتی یه، بو نمونه: په‌یفا (قوم) 73 جارن د قورنانا پیروژدا هاتیه، و په‌یفا (القوم) 60 جارن، و په‌یفا (یا قوم) 38 جارن هاتیه، و په‌یفا (یا قومی) 5 جارن ل سهر نه‌زمانی پیغمبه‌ران هاتی یه، دیار دبت کو 176 جارن نه‌ف په‌یفا ب شیوین جودا د قورنانی دا خو‌یا دبت، نه‌ری ما نه‌ف دوباره‌کرن و ناف ئینانا فی په‌یقی سه‌رنجی راناکیشیت بو وی چه‌ندی کو نه‌ته‌وه بابه‌ته‌که ئیسلامی دان پیکریه و زور گرنگی دایه‌ی.⁶³

برگا سی: بانگه‌شه بو نه‌تاوه‌یه‌تیا کوردی چه‌وا په‌یدا بوو:

ل ده‌سپیک، و ل ناچه‌را خوندکار و خوانده‌فانین کورد دا هه‌سته‌کا نه‌ته‌وایه‌تی هه‌بوو، به‌ری که‌سه‌ک داخازا نه‌ته‌وایه‌تی بکته، د بن په‌ردا ناخی بووری فه، هه‌ر ل سه‌رده‌می نه‌حه‌مه‌دی خانی⁽⁶⁹⁾ نه‌ف هه‌سته‌هاتیه دارشتن ده‌می گوتی:

به‌ختی مه ژ بو مه را بیت یار جاره‌ک بیتن ژ خوابی هشیار
رابت ژ مه ژی جه‌هان په‌ناهه‌ک په‌یدا بیتن مه پادشاهه‌ک
شیری هونه‌را مه بیته‌دانین قه‌دری قه‌له‌ما مه بیته زانین

ده‌ردی مه بیتن عیلاجی علمی مه بیتن ره‌واجی
گه‌ر دی هه‌بوویا مه سه‌رفه‌رازه‌ک صاحب که‌ره‌مه‌ک سوخه‌ن نه‌وازه‌ک

ب کارئینانا فان هه‌می په‌یقین نه‌عه‌ره‌بی د قورنانا پیروژ دا واتا هندی دده‌ت کو ریژ ل هه‌می زمانا تینه‌گرتن، و دانپیدانه ب فره‌که‌لتوری، و ره‌وشه‌نبیری، و نه‌ته‌وی یه د ئاینی ئیسلامی دا.

8 - ل دیف فه‌رمانا خودی مروقی ته‌ماف پتر بی ل سهر ته‌هه‌ی ژ بی و یقه‌تر، ب واته‌یه‌کا دی نانکو دقیت ملله‌تینی ل ده‌ف ته‌هه‌بیت.

خودی فه‌رمان دایه ب فی چه‌ندی ده‌می گوتی: (وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)⁽⁶³⁾، (نه‌و که‌سین مروقین ئیک پتر ماف و نه‌رک بی ل سهر ئیکودو هه‌ین، نه‌فا هه‌ فه‌رمانا خودایه‌ل سهر وه، و خودا ب هه‌ر کاره‌کی بی ناگه‌هه).

هه‌ر وه‌سا رامانا نه‌فی ئایه‌تی: (يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ)⁽⁶⁴⁾ نه‌فه بوو: (پرسیاری ژ ته‌دکه‌ن نه‌و چ به‌زیخن، بیژی هه‌ر تشته‌کی هه‌ین به‌زیخن ب مه‌ره‌ما خیری ده‌سپیک بو ده‌یابایه، و مروقین ته، و ئیتیمما و هه‌ژارا)، هه‌ر وه‌سا د فی ئایه‌تی دا ژی نه‌ف رامانه‌هاتیه: (وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا)،⁽⁶⁵⁾ (ژ خودای بترسن ده‌ره‌قی مروقی خو‌دا).

پیغمبه‌ری خودی (سلاقین خودی لسه‌ر بن) دبیژیت: (خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ)⁽⁶⁶⁾ (باشی هه‌وه نه‌وه بی بو که‌س و کارین خو‌ی باش بیت)، هه‌ر وه‌سا گوتی یه: (تَعَلَّمُوا مِنْ أُنْسَابِكُمْ مَا تَصَلُّونَ بِهِ أَرْحَامِكُمْ، فَإِنَّ صَلَاةَ الرَّجْمِ مَحَبَّةٌ فِي أَهْلِهِ، مَثْرَاةٌ فِي مَالِهِ، مَنْسَاةٌ فِي أَثَرِهِ).⁽⁶⁷⁾ (نه‌سه‌بین خوه بزاین دا هه‌ین د گه‌ل که‌س و کارین خوه ب مروقایینی بن چونکه مروقایینی مالی زیده‌دکه‌ت و عه‌مری ژی دریز دکه‌ت)، دیسان گوتیه: (مَنْ ادَّعَىٰ إِلَىٰ غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ أَبَاهُ غَيْرُهُ، حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ)⁽⁶⁸⁾ (هه‌ر که‌سه‌کی نه‌سه‌با خوه بیته‌بابه‌کی، و نه‌و دزانت کو وه‌نینه، و بابی وی ئی، خودی به‌هشت یا ل سهر وی حه‌رامکری)،

نه‌قدی مه‌دبوو ب سکه‌مه‌سکوک نه‌دما وهه‌بی ره‌واج و مه‌شکوک
 هه‌ر چه‌نده کو خالص و تمیزن نه‌قده‌ین ب سکه‌ئی
 عه‌زیزن
 گه‌ر دی هه‌بووا مه‌پادشاهه‌ک لائق بدیا خوه‌دی
 کولاهه‌ک
 ته‌عین بووا ژ بو وی ته‌خته‌ک زاهر فه‌دبو ژ بو مه
 به‌خته‌ک
 حاصل بووا ژ بو وی تاجه‌ک نه‌لبه‌ته‌ده‌بو مه‌ژی
 ره‌واجه‌ک
 غه‌مخواری دکر ل مه‌یه‌تیمان تینانه‌ده‌ری ژ ده‌ست
 له‌ئیمان
 غالب نه‌دبوو ل سه‌ر مه‌ئه‌و رۆم نه‌دبوونه‌خه‌راه‌ئی د
 ده‌ست بۆم
 (محکوم علیه) ی و سه‌عالیک مه‌غلووب و موئیعی
 تورک و تاجیک
 نه‌ما ژ نه‌زهل خودی وساکر نه‌و رۆم و عه‌جه‌م ل سه‌ر
 مه‌راکر
 ته‌ببعه‌تی وان نه‌گه‌ر چه‌عاره نه‌و عار ل خه‌لقی نامداره
 نامووسه‌ل حاکم و نه‌میران تاوان چیه‌شاعر و فه‌قیران
 تا دبیرت:
 نه‌ز مامه‌د حکمه‌تا خودی دا کورمانج د ده‌وله‌تا
 دنی دا
 نایا ب چه‌وه‌جه‌ی مانه‌مه‌حرووم بالجمله ژ بو چه
 بوونه‌مه‌حکووم
 هه‌ر وه‌ها دبیرت:
 گه‌ر دی هه‌بووا مه‌ئیتفاقه‌ک فیکرا بکرا مه‌ئتیاده‌ک
 رۆم و عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م ته‌مامی هه‌میان ژ مه‌را دکر
 غولامی
 ته‌کمیل دکر مه‌دین و ده‌وله‌ت ته‌حصیل دکر مه‌علم
 و حکمه‌ت

ته‌میز دبوون ژ هه‌و مه‌قالات مومتاز دبوون خودان
 که‌مالات (70)
 نه‌و هه‌ستا هه، نه‌فا هاتیه‌دارشتن ژ لاییی خانی فه،
 هه‌سته‌کا زۆر پی‌شکه‌فتیه، که‌د وی زه‌مانی دا نه‌و ب
 وی شیوه‌ی هزر بکه‌ت، که‌به‌ریا وه‌ختی خو بوویه، و
 پی‌شیا هزرا نه‌ته‌وی ل نه‌روپان بته‌رۆژه‌ف، ل ده‌ف
 کوردان په‌یدابوویه، ل د گه‌ل فی هه‌ستی چه‌کار نه
 هاته‌کرن، و ژ لاییی که‌سایه‌تیین کوردی فه، ل خورتبوونا
 فی هه‌ستی و کارکرن بو ب جه‌ئینانا وی تا گه‌هشتیه
 رادا په‌یدابوونا شوهره‌ش و چی‌بوونا پارتین کوردی نه‌بوویه
 تا نه‌ته‌وین ده‌ور و به‌رین کوردا کرین، و خو زال کری،
 وه‌ک په‌یدابوونا تورانه‌تی و فارسیه‌تی و عه‌روه‌تی، و
 نه‌فین هه‌رابوون ب پارچه‌کونا کوردستانی و نه‌ردین
 کوردان ژ ل خوه‌پارکرن، بی هزره‌ک بو مافی
 کوردان هه‌بیت. نه‌خاصمه‌پیلاین ده‌واه‌تین رۆژنا‌فایی
 پشتی په‌یمانا سایکس بیکو پشته‌فانییه‌کا مه‌زن بوو بو
 رگه‌ز په‌رستنی و پارچه‌کونا کوردستان.
 هه‌ستا که‌سانین ناین‌دار ب سته‌م و زوری پتر بوو ژ
 که‌سایه‌تین دی، ژ به‌ر تیگه‌هین ناینی نی‌سلامی نه‌وین نه‌و
 ل سه‌ر هاتینه‌په‌روه‌رده‌کرن نه‌بوویه کو بی دادیی،
 سته‌مکاری و زورداریا ره‌گه‌ز په‌رستیی ژگه‌سی
 قه‌بولنه‌کهن نه‌که‌ر خو موسلمان ژ ی بن، له‌ورا نه‌م
 دبیین ل سه‌ر وی ده‌می زۆربه‌ی شوهره‌شگیران یان شیخ
 بوون، یان مه‌لا بوون (71)، و ده‌رچووین مزگه‌فتا بوون.
 و هه‌ر بو بیره‌اتن نفیسه‌ر و ره‌وشه‌نیرین که‌لتۆر و
 توره‌یی کوردی ژ ی پاراستی هه‌ر زاناین ناینی و
 ده‌رچووین مزگه‌فتان بوون (72).
 کوردان ده‌می دیتی تورکان ب نا‌فی موسلمانه‌تی
 نه‌و خاپاندن پشتی گه‌هشتینه‌مه‌ره‌مین خو دژاتیا کوردان
 و ناینی کوردان ژ ی کرن، و ل وی کوردان نه‌فا هه
 قه‌بویل نه‌کرن و ب راه‌رینا رابوون، پی‌خه‌مه‌ت کیانی خو
 بیاریژن، و زمان و که‌لتۆر و جلکین خو نه‌فین کو

(نه‌هیله برایی ته زوری بکته هنگی ته پشته‌فانیا وی کر).⁽⁷⁷⁾

عومهری کوری خه‌تابی خودی ژی رازی بیت په‌یقه‌کا زیرین هه‌یه ل بهر پاراستنا مافین مروفان، ئەو ژی ئەو ل دەمی گۆتی: (متی استعبدتم الناس وقد ولدتمهم أمهاتهم أحرارا)⁽⁷⁸⁾ که‌نگی هه‌وه بو خو مروفا کر نه کۆله و ده‌یکین وان ئەو یین بوین نازاد.

ل بهر رۆشنایا فان ده‌قین بۆرین زانا و مه‌لا ل کوردستانی ب شۆره‌شان رابوون، و فیا نا ملله‌تی خو کر نه هانده‌ره‌کی مه‌زن بو ب هیزبوونا هه‌ستا نه‌ته‌وی، و دیت ئەو ژی هه‌ر ژ ئاینی یه.

په‌غه‌مبه‌ر (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) فه‌رمان ب وی چه‌ندی دایه و یی بوسلمان بیت دقیت هه‌ز ملله‌تی خو بکته.

په‌غه‌مبه‌ری خودی (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) ل دەمی ژ مه‌که‌هی ده‌ر که‌فتی رۆندک ژ رۆیی خو فه‌مالین و گۆت: (قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكَ خَيْرُ أَرْضِ اللَّهِ، وَأَحَبُّ الْأَرْضِ إِلَى اللَّهِ، وَلَوْلَا أَنَّ أَهْلَكَ أَخْرَجُونِي مَا خَرَجْتُ)،⁽⁷⁹⁾ (ئه‌گه‌ر خه‌لکی ته ئەز نه کر بامه‌ ده‌ری ئەز نه ده‌ر ده‌که‌فتم) و بو واری خو کره‌گری، هه‌ر وه‌ها به‌حسی چیا یی ئوحدی کر و گۆت: (أحد نخبه و یجنا)⁽⁸⁰⁾ (ئه‌ف چیا یی کو ئەم هه‌ز ژی دکه‌ین ئەو ژی هه‌ز ژ مه‌ دکه‌ت).

ل دەمی په‌غه‌مبه‌ر ل مه‌دینی ئاکنجی بووی فیا نا مه‌که‌هی هه‌ر د دلی دا بوو، و ل سه‌ر خاترا وی چه‌ندی روگه‌ ژ قودسی هاته‌ فه‌گوه‌استن بو مه‌که‌هی وه‌کو شروقه‌که‌رین قورئانا پیروز فی چه‌ندی دوپات دکه‌ن⁽⁸¹⁾. ئەری ئەفه‌ ما نه مه‌زنترین قوتابخانه‌یه بو موسلمانان کو فیا نا ملله‌تی خو ژ په‌غه‌مبه‌ری (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) فیۆ بن؟ ئەری فیا نا ملله‌تی و پاراستنا ده‌سته‌که‌فتی و سامان و ئەردان ژ لایی کوردان فه‌ کوفره، و ده‌ر کتنه‌ ژ ئاینی، و سته‌م لیکن، و ته‌عدا، و داگیر کرنا ئەردی

خودی داینی و کرینه به‌ر بپاریژن، هه‌ر وه‌ها دگه‌ل عه‌ره‌بان و فارسان ژی هه‌ر ئەو حال بوو، و فان سه‌رۆک و ریبه‌ران دیت ژ ئاینی دروست ئەوه‌ کو مروفا زوری قه‌بویل نه‌که‌ت، چونکه‌ په‌غه‌مبه‌ری خودی (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) دبیژیت: (لا ینبغی للمؤمن ان یدل نفسه)⁽⁷³⁾، ئانکو: (نابیت مروفی بوسلمان خو کیم و زه‌لیل بکته)، هه‌ر وه‌ها په‌غه‌مبه‌ر (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) دبیژیت: (مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ).⁽⁷⁴⁾ (هه‌ر که‌سی د به‌ر مالی خو دا بیته کوشتن شه‌هیده، هه‌ر که‌سی د به‌ر مروفتی خو دا بیته کوشتن ئەو شه‌هیده، و ئەو که‌سی د به‌ر خوینا خو دا بیته کوشتن ئەو شه‌هیده)، و نه‌یارین کوردان هه‌می ژی د گه‌ل کوردان کر به‌ ژ کوشتنا نه‌فسان، و ژ کارین هه‌ره‌ خراب، و داگیر کرنا مال، و سامان، و ئا‌خا کوردان..

هه‌ر وه‌ها په‌غه‌مبه‌ر (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) دبیژیت: (خَيْرُكُمْ الْمُدَافِعُ عَنْ عَشِيرَتِهِ، مَا لَمْ يَأْتُمْ)،⁽⁷⁵⁾ (باشی هه‌وه ئەوه یی به‌ره‌فانیی ژ که‌س و کارین خو دکه‌ت ب ری یا دروست و هندی نه‌گه‌هته‌ گوه‌هه‌کاری)، هه‌ر وه‌ها ده‌ر باره‌ی به‌ره‌فانیی ژ که‌سین سته‌م لی کری په‌غه‌مبه‌ر (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) گۆتیه: (لَا يَقِفُ أَحَدُكُمْ مَوْقِفًا يُضْرَبُ فِيهِ رَجُلٌ مَظْلُومٌ؛ فَإِنَّ اللَّعْنَةَ تَنْزِلُ عَلَى مَنْ حَصَرَهُ حَيْثُ لَمْ يَدْفَعُوا عَنْهُ)⁽⁷⁶⁾ (که‌سه‌ک ژ هه‌وه ل وی جه‌ی رانه‌وه‌ستت یی زوری ل زه‌لامه‌کی بیته‌کر، چونکی خودی له‌عه‌نا خو ل وان که‌سان دبارینیت ئەوین سته‌م و زوری دبین و به‌ره‌فانیی ژ سته‌م‌لیکری نه‌که‌ن)، هه‌ر وه‌ها (سلاڤین خودی ل سه‌ر بن) گۆت: (پشته‌فانیی برایی خو به‌ چه‌ سته‌م‌کار بیت یان سته‌م‌لیکری بیت)، سه‌حایا گۆتن: یا په‌غه‌مبه‌ری خودی ئەگه‌ر زوری ل که‌سه‌کی هاته‌کر ئەم دزانین چه‌وا دی هاری که‌ین، لی ئەگه‌ر زۆردار بیت چه‌وان؟ گۆت:

و بلند بیت، مللهت و گهلین بن دهست ل ههر جهه کی
رزگار بکهت..

پهراویز

(1) James, Paul. "Global Matrix: Nationalism, Globalism and Terrorism 2005, National identity and the 'other': Ethnic and Racial Studies: Vol 21, No 4.

(2) Smith, Anthony (2012). Nationalism (2nd ed.), Cambridge: polity. ISBN 978-0745651279

(3) سامی خشبة: مصطلحات الفكر الحديث، ج2، ص 156، ط
مکتبه الأسرة، القاهرة 2006

(4) رنهارت بیتر آن دوزی (المتوفی: 1300هـ)، تکملة المعاجم العربية، الناشر: وزارة الثقافة والإعلام، الجمهورية العراقية، الطبعة: الأولى، 1979 - ج 7 ص 167، و د. أحمد مختار عبد الحميد عمر، معجم اللغة العربية المعاصرة، مادة قوم ج3 ص 1877، عالم الكتب، الطبعة الأولى، 1429 هـ - .

(5) عبد الوهاب المسيري: الإنسان والحضارة، ص 194: 196، كتاب الهلال، أكتوبر 2002 م.

(6) الجاهليہ: مہرم بیّ ئەو رەوشت و تیتالیین خرابن ئەوین
عەرەب ل سەر دچوون بەری ئیسلامی، بوو پتر بیّ زانینا تەماشە کە:
أبو الحسن علي بن إسماعيل بن سيده المرسي (ت: 458هـ)، المحکم
والحیظ الأعظم ج 10 ص 400، تحقیق: عبد الحمید هندای، دار
الکتب العلمیة - بیروت، للطبعة الأولى، 1421 هـ - 2000 م.

(7) أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخُمُرُوجردي الخراساني أبو بكر
البيهقي (المتوفى: 458هـ)، السنن الصغير للبيهقي، ج 4 ص 125،
تحقیق عبد المعطي أمين قلجی، جامعة الدراسات الإسلامية، كراتشي -
باكستان، الطبعة الأولى، 1410 هـ - 1989 م.

(8) محمد عبد الله بن عبد الرحمن بن الفضل بن بھرام بن عبد الصمد
الدارمي، التميمي السمرقندي (المتوفى 255هـ)، مسند الدارمي المعروف
بـ (سنن الدارمي)، ج 3 ص 1812، تحقیق حسین سلیم أسد، دار المغني
للنشر والتوزيع، المملكة العربية السعودية، الطبعة الأولى، 1412 هـ -
2000 م.

(9) رنهارت بیتر آن دوزی (المتوفی 1300هـ)، تکملة المعاجم العربية،
ج 3 ص 315، وزارة الثقافة والإعلام، الجمهورية العراقية، الطبعة
الأولى، 1979 م.

(10) أحمد بن يحيى بن جابر بن داود البَلَاذُري (المتوفى 279هـ)، جل
من أنساب الأشراف، ج 1 ص 5-8، تحقیق سهیل زکار وریاض
الزركلي، دار الفكر - بیروت، الطبعة الأولى، 1417 هـ - 1996 م.

کوردان ژ لایب براین وان بین موسلمان فه پاراستنا
نابنی یه.

بۆ زانین ئەو ئەردی بێته داگیر کرن ژ لایب هنده کا فه
و خودان یی بی دهسته ههلات بیت ل سەر ئەردی خو د
فقهی ئیسلامی دا دبێژنی (الارض المغصوبة)، نقيژ ل سەر
وی جهی نائینه کرن، کو نقيژ روکنه کی هه ره مهزنه ژ
روکنین ئاینی ئیسلامی، نقيژ ل سەر وی جهی نابیت
بێته کرن تا بێته رزگار کرن (82).

ئەفەیه خواندنا ئیسلامی بۆ فی بابەتی، هەمی شورهش
و راپهرینین کوردا هەر بۆ نههیلانا زولم و زۆرداری
بوون، کو خودی و پیغه مبهران فرمان ب وی چهندی
دایه، و میژوو ژی دپده فانه کو هه ردهم کورد ستهم لی
کری بوون، و چه جاران ژی سته مکار نه بوون، و هه ر
دهمی کورد بوینه خودان شیان و زله هیز خلمه تا
ملله تین ده ور و بهر کریه، دادی به لاف کریه و زۆرداری
ژی نه هاتیه زانین، لی به داخه وه ملله تین ده ور و بهر
هه ردهم رهفتارا وان بهر و فاژی کوردان بۆ. و خودای
سۆز دایه پشته فانیان وان که سین ستهم لی کری بکهت
وه کی د فەر مووده یه کا پیغه مبهری دا هاتی سلاقی خودی
ل سه رین: (ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَاتُهُمْ، الْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَالصَّائِمُ
حَتَّى يُفْطِرَ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا تَطْهَرُ فَوْقَ الْعَمَامِ،
فَيَقُولُ لَهَا الْجَبَّارُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: وَعِزِّي وَجَلَالِي لِأَنْصُرَنَّكَ
وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ) (83) سی کهس هه نه لاقین وان نائینه
زفراندتن، سه رۆکی دادپه روه ر، و رۆژيگر تا رۆژیا خوه
دشکیت، و لافا که سی ستهم لی کری، لافا وی ب سەر
هه وران دکه فت، و خودایی جه بار و پایه بلند سووند
دخوت و دبیزت: ب عزهت و جه لالا خوه که مه دی ته
ب سه ر ئیخه م ئەگه ر پشته چهند ده می بت، و خودی
دی پشته فانی فی ملله تی بیت، و دو عا ژ یه زدان ی پاک و
بلند دکه بن هه می داخا و خوه سته کین نه ته وی بین فی
ملله تی بۆ ب جه بێت، تا نالایا کوردستانی هه ر یا بهرز

1405 هـ / 1985 م. و أبو محمد الطيب بن عبد الله بن أحمد بن علي باخرمة الهجراني الحضرمي الشافعي (870 - 947 هـ)، قلادة النحر في وفيات أعيان الدهر، ج1 ص501، دار المنهاج - جدة، الطبعة الأولى، 1428 هـ - 2008 م.

(15) سفر الحوالي، القومية العربية، ص2018، مكتبة مشكاة.

(16) عبد الرحمن كورّي عبد الله كورّي بشر كورّي الصارم بّي الغافقي، بابي سعيد ميرّي ئەندهلوس، ژ فەرماندین هه‌ره مه‌زن بوو. بینه‌کۆکا وی ژ هۆزه‌کا یه‌مه‌نییه، پاراستنا بیافی رۆژه‌لاتی ئەندهلوسی بّي هاتبوو سپارتن ل سالا 102 هـ و ل سهر ده‌می هشام بن عبد الملك ولايه‌تا ئەندهلوسی بّي هاته سپارتن سالا 112هـ، پاشین داخازا له‌شکه‌ره‌کی مه‌زن کر ژ عه‌ره‌بیئت شامی و یه‌مه‌نی و مصری و ئەفریقیایی ژ بۆ فه‌کرنا وه‌لاتی الغال (Gallia, Gaule) ئەوا دگۆتئی ئەردی مه‌زن کو دبیته فرنسیاسا نهه، و ل دیف بانگه‌وازیای وی هاتن و له‌شکه‌ره‌کیشی کر و ل جیاین البرانس (Pyrenees) ده‌رباسکرن تا گه‌هشتیه ده‌فهره ئکیتانیه و بورغونیه، و ده‌ستی خوه دانا سهر شاری بوردو، و له‌شکه‌ری (شارل مارتل) شکاند و فو به‌ره‌و ئیتالفه چوو، پاشان له‌شکه‌ری ئیفره‌نجیه و د گهل جه‌ره‌مانا (ئهل‌مانا) شه‌ره‌کی مه‌زن کر و جه‌نگه‌کا مه‌زن د ناڤه‌را هه‌ردو له‌شکه‌ره‌کیشی بویو ل ده‌فهره بوایه (Poitiers) نیزی ریباری اللوار، سه‌رکرده عبدالرحمن الغافقي تیتیه کوشتن و له‌شکه‌ری ئەمه‌وی دشکیت، و فه‌دگه‌رنه قورتوبه ، کو هه‌ر ئەو شار ئەو بوو بّي غافقي ئافاکری ب وی به‌رفراها خوه فه.

خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس، الزركلي الدمشقي (المتوفى 1396هـ)، الأعلام، ج3 ص312، دار العلم للملايين، الطبعة: الخامسة عشر 2002 م.

(17) ئەو جه‌نگ بوو ئەوا رویدای د ناڤه‌را سه‌رکردي ئەمه‌وی والی ئەندهلوس عبدالرحمن الغافقي و سه‌رکردي فره‌نسی شارل مارت، ل ده‌روازا شاری بوایه‌یه ل سالا 114هـ، و شه‌ر بدای تیت ب سه‌رکه‌فتنا شارل مارتل و کوشتنا عبدالرحمن الغافقي.

د خليل إبراهيم السامرائي - د عبد الواحد ذنون طه - د ناطق صالح مصلوب، تاريخ العرب وحضارتهم في الأندلس، ص56، دار الكتاب الجديد المتحدة - بيروت، لبنان، الطبعة: الأولى، 2000 م.

(18) چاڤکاتیا بۆری.

(19) محمد بن عبد الرزاق بن محمد، کۆد علي، خطط الشام، ج1 ص168، مكتبة النوري، دمشق، الطبعة الثالثة 1403 هـ - 1983 م

(11) المصدر السابق

(12) ئەندهلوس ب فی شیوه‌ی د پهرتۆکین بولدانیان دا هاتیه ناسکرن: (جزيرة الأندلس وهي كبيرة، قد أحاطت بما البحار، وهي آخذة من البحر المغربي في الطول عند مدينة أخصنبة إلى منفرج البحر الجنوبي والمحيط، عند جبل هيكل الزهرة، فيما يجاوره، ومدينة تركونة ومدينة برشلونة، وهناك باب الأند وهي آخذة في عرض الإقليم الخامس والسادس من البحر الشامي في الجنوب إلى البحر المحيط في الشمال وقاعدة الأندلس، مدينة قرطبة، وهي دار السنة)

إسحاق بن الحسين المنجم، آكام المرجان في ذكر المدائن المشهورة في كل مكان، ص106، عالم الكتب، بيروت، الطبعة الأولى، 1408 هـ، و أحمد بن إسحاق (أبي يعقوب) بن جعفر بن وهب بن واضح اليعقوبي (المتوفى بعد 292هـ)، البلدان، ص192، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الأولى، 1422 هـ.

(13) ل سهر وی ده‌می دگۆتیه ده‌فهره مه‌زن، و ملله‌تین پشتی رویباری مه‌قصه‌د ژئی ریباری جه‌یجونه کو ئەو ده‌فهر ژ رۆژه‌لاتی فه توخییبتنه ل وه‌لاتی جینی، و ل ژۆریا وی دگه‌هنه خوره‌سانئ و ل رۆژنایایی وی وه‌لاتی غۆره، و توخییبتن خلخ، هه‌ر وه‌ها ژۆریا وی ژئی خله‌خه. بۆ پتر پیترانینا ته‌ماشه‌که:

المؤلف مجهول (توفي: بعد 372هـ)، حدود العالم من المشرق إلى المغرب، ج1 ص125، محقق و مترجم الكتاب (عن الفارسية) السيد يوسف الهادي، الدار الثقافية للنشر، القاهرة، الطبعة: 1423 هـ

(14) ناڤی وی قوته‌یه کورّی موسلمی کورّی عه‌مری کورّی حوصه‌نیی کورّی ربه‌یه‌یه، ژ هۆزا باهلیایه، کو هۆزه‌کا بّي به‌بابوو د ناڤه‌ره‌دا، لی ئەو ب ژیری و هوشمه‌ندی و زانین و شارازایا خوه و ب میر‌خاسیا خوه گه‌هشتیه پلیت بلند، وه‌کی دیرۆکناس وسان بۆ مه‌ میژویا وی فه‌دگوه‌یزن، ل سهر ده‌ستی وی وه‌لاتین خوارزم و بخارا و سه‌مه‌ره‌قند هاتیوونه فه‌کرن ل سالا 95 هـ پشتی دو‌باره ژ بن حوکمی ده‌له‌تا ئەمه‌وی ده‌رکه‌تین، ل دوو‌ف دا وه‌لاتی تورکا و فه‌راغه‌ فه‌کرن، و بۆ ماوی دهه سالان والی خوره‌سانئ بوو، دیسان فه‌رموده‌ین پیغه‌مه‌ری ژئی فه‌گوه‌استینه ب ریبایه‌تا (عمران بن حصین) و (أبي سعيد الخدري)، ده‌می خه‌لیفی ئەمه‌وی وه‌لید بن عبد الملك دم‌رت قوته‌یه په‌مانی د گهل برایی وی سوله‌مانی نی ناکه‌ت و به‌یعی ناده‌ت و ژ بن حوکمی ئەمه‌ویان ده‌ردکه‌فت، ژ به‌ر هندی هاته کوشتن د گهل یازده که‌سان ژ بینه‌ مالا وی ل سالا 96 هـ. بۆ پتر بّي زانینه فه‌گه‌ره بۆ:

شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان بن قَائِمَاز الذهبي (المتوفى 748هـ)، سير أعلام النبلاء، ج4 ص412، مؤسسة الرسالة، تحقيق مجموعة من المحققين بإشراف الشيخ شعيب الأرنؤوط الطبعة: الثالثة،

کوله‌یان دگهل بیته کرن وموفتی فهتوا نه‌دا وگوت شه‌ری فان
 حرمامو نه‌فه موسلمانن نابنه کۆله ل سهر فی چه‌ندی مه‌نصوری
 مفتی سی‌داره‌دا. (تاریخ المغرب ال‌سود .. الهامل يتبع مسار
 العبودیه والعنصریه فی المغرب بقلم وائل بورشاشین
 : <https://www.alukah.net/culture/0/873https://www.hespress.com/histoire/461260.html>
 33/#ixzz6RvjqkBk6
 (25) شهاب‌الدین أبو العباس أحمد بن خالد بن محمد الناصري ،
 الاستقصا لأخبار دول المغرب الأقصى، ج7 ص138 ، تحقيق جعفر
 الناصري ومحمد الناصري، دار الكتاب - الدار البيضاء.
 (26) ل سهر ده‌می مأمونی کوری هارون الرشید بزافا شعورویان
 ده‌ست بی کر نه‌و ژی بزافه‌کا هزری بوو کو قه‌دری عه‌ره‌با کیم
 بکه‌ن و عه‌جه‌ما باشتر ژ عه‌ره‌با بده‌نه ناساندن و ژ به‌ر وی
 هه‌فرکی هه‌ردویان ب چافی کیماسی ته‌ماشای یه‌کدو دکرن.
 محمد بن عبد الرزاق بن محمد، کوه غلی، خگگ
 الشام، ج1 ص169 .

(27) بو پتر بی زانینان ته‌ماشای بکه: سفر الحوالی ، القومیه ل
 18-20، مکتبه المشکاه.

(28) سبق تحریجه
 (29) أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني
 (المتوفى: 241هـ) ، مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج5 ص412، تحقيق
 شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د. عبد الله بن عبد
 المحسن التركي، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، 1421هـ - 2001م .

(30) ابن أبي ليلى ديبتت: عيسى بن موسى گۆته من و نه‌و
 گه‌له‌ک بی ده‌مارگیربوو بو عه‌ره‌بینی: کی فه‌قیه‌ی به‌سرایه؟ من
 گۆتی: حه‌سه‌نی کوری حه‌سه‌نی، گۆت: پشتی وی کیه؟ من
 گۆتی: محمد بن سیرین، گۆت نه‌و ژ کیه؟ من گۆت: مه‌والینه،
 گۆت: کی فه‌قیه‌ی مه‌که‌ه‌ی یه؟ من گۆت: عگاو کوری
 ره‌باحی، و مجاهد، و سه‌عیدی کوری جوبه‌یری، و سلیمان بن
 بسله، گۆت: نه‌فه کینه؟ من گۆت: هه‌می مه‌والینه، گۆت
 فه‌قیه‌ین مه‌دینی کینه؟ من گۆت: زید بن أسلم و محمد بن المنکدر
 ، و نافع بن أبی نجیح، گۆت نه‌فه ژ کینه؟ من گۆت: مه‌والینه،
 پاشان من دیت دیمی وی هاته‌ گوه‌ارتن و ره‌نگی وی ره‌شبوو،
 پاشین گۆت پیشره‌ویت نه‌هلی قوبایی کیبوون؟ من گۆت ریبه‌ه
 الراي، وابن أبي الزناد، گۆت ژ کینه؟ من گۆت مه‌والینه، و هه‌ر
 ما پرسا زانایین یه‌مه‌ن و خوره‌سان و شامی ژ من دکر و هه‌ر من
 ناقتی زانایان ددانی، و من دگۆتی نه‌فه هه‌می مه‌والینه. تا
 گه‌هشتیه پرسا زانایین کووفه من دیت شه‌ر بی د ناؤ چافان دا

(20) د زمانی عه‌ره‌بی دا عه‌جه‌م به‌رامبه‌ری عه‌ره‌بان، ئانه‌که نه‌و
 ملله‌تین نه‌ عه‌ره‌ب هه‌روه‌ها دگۆتی عه‌جه‌می، و هه‌ر که‌سه‌کی
 زمانی عه‌ره‌بی نه‌دزانی دگۆتی عه‌جه‌می، هه‌ر وه‌ها خه‌له‌تی
 دزمانیدا یان د نه‌زمانیدا پال عه‌جه‌مان فه‌دان.

د محمود عبد الرحمن عبد المنعم، معجم المصطلحات والألفاظ
 الفقهية، ج2 ص478 دار الفضيحة.

(21) أنس محمد شريف الدوسكي، مذاهب الكرد عبر العصور
 الإسلامية، ص (120) ومابعدها)رسالة دكتوراه غير مطبوعة

(22) جعفر الداسني: ناڤی وی جه‌غه‌ره، کوری فه‌ره‌جسی یه، ژ
 هۆزین حه‌مه‌یدی‌ه‌یان بین هه‌زه‌بانیانه، ل سالا 225 مشه‌ختی ب
 بزافه‌کا چه‌کدار رابوو به‌رامبه‌ری ده‌وله‌تا عه‌باسی، و شیایه
 ده‌فرا ده‌ور و به‌رین موصلی، و جیایی داسن، و تا بگه‌هته
 توخیبین نه‌رمینیا وی سهر ده‌می، ژ بن کونترۆلا عه‌باسیا ده‌رینت و
 کوردین وان ده‌فهران هه‌می گه‌هشتیوونی، خه‌لیفی عه‌باسی
 موخته‌صمی عبدالله کوری سه‌یدی کره‌ والیی موصلی و فه‌رمان
 پیدا شه‌ری جه‌غه‌ری بکه‌ت، لی پشتی شه‌ریت دوور و دریز
 نه‌کاریه هیژا جه‌غه‌ری بشکیت، به‌لکی بو گه‌له‌ک جارن
 له‌شکه‌ری عه‌باسی براندینه، لی ل داوی موخته‌صم سه‌رکرده
 ئیتاخیی تورکمان ده‌نیرته موصلی، و شه‌ری جه‌غه‌ری، و پشتی
 گه‌له‌ک ده‌م و برنا له‌شکه‌ره‌کی زور جه‌غه‌ره‌ تینه‌ کوشن، و مال و
 مولک، و که‌س، و کارین وی تینه‌ بنده‌ستکرن، و تینه‌ نه‌فیکرن بو
 تکريت. نه‌و ژی ل سالا 256 مشه‌ختی. بو بتر پیترانیا ته‌ماشه‌که:
 أبو الحسن علي بن أبي الكرم محمد بن محمد بن عبد الكريم بن عبد الواحد
 الشيباني الجزري، عز الدين ابن الأثير (المتوفى: 630هـ)، الکامل فی
 التاريخ، ج6 ص59، تحقيق عمر عبد السلام تدمري، دار الكتاب
 العربي، بيروت - لبنان، الطبعة الأولى، 1417هـ / 1997م.

(23) چافکانیا بۆری

(24) پادشایی مه‌غرب بی ناؤ دار أحمد المنصور الزهبي (956-
 1012 مشه‌ختی) (1549-1603 زاینی) پادشایی میرنشینا
 سه‌عدیا ل مه‌غرب هیرش کره‌ سهر ده‌وله‌تا سودانا نه‌فریقی که
 میرنشینه‌کا بوسولمانبو وه‌لاتی وان بن ده‌ست کر پشتی شوره‌شین
 مه‌زن و به‌ر خودانیه‌کا مه‌زن کرین ل هه‌مه‌ر له‌شکه‌ری سه‌عدیان ول
 سالا 990 مشه‌ختی وه‌ تا سالا 1000 مشه‌ختی له‌شکه‌ری وان
 روژنافایی نه‌فریقا داگیر کر تا که‌هشتینه (کاغو) . وان دگۆتن
 نه‌فین ره‌ش نابن حوکومرین چنکو نه‌ ژ نه‌ژاتی بنه‌ مالا قوره‌شیانه
 وپالپشتیا خوه‌ب فه‌رمودیا پیغه‌مه‌ری سلاف ل سهر بن دکر)
 ال‌ئمه من قریش) وه‌ داخا ژ مفتی ده‌وله‌تی کر(الشیخ عبد
 السلام جسوس) کو فه‌توایی بده‌ت کو نه‌فه کوله‌نه‌ و سه‌ره‌ده‌ریا

- (42) المصدر السابق، ص 511.
- (43) سورة الحجرات: الآية 10
- (44) سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى: 360هـ)، المعجم الكبير، ج 6، ص 212، تحقيق حمدي بن عبد المجيد السلفي، مكتبة ابن تيمية - القاهرة، الطبعة: الثانية.
- (45) محمد بن إسماعيل أبو عبد الله البخاري الجعفي، الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله ﷺ وسننه وأيامه (صحيح البخاري)، ج 6، ص 136، تحقيق محمد زهير بن ناصر الناصر، دار طوق النجاة، الطبعة الأولى، 1422هـ.
- (46) ((قال أبو ذر رضى الله عنه: إني سابت رجلاً فغيرته بأمة فقلت له: يا ابن السوداء فقال لي النبي - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: يا أبا ذر أعيرته بأمة؟ إنك امرؤ فيك جاهلية ثم قال: لا أرفع خدي حتى يطاء بلال خذي بقدمه.))
- أحمد بن محمد بن أبي بكر بن عبد الملك القسطلاني القتيبي المصري، أبو العباس، شهاب الدين (المتوفى: 923هـ)، إرشاد الساري لشرح صحيح البخاري، ج 1، ص 115، المطبعة الكبرى الأميرية، مصر، الطبعة السابعة.
- (47) أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: 275هـ)، سنن أبي داود، ج 4، ص 333، تحقيق محمد محيي الدين عبد الحميد، المكتبة العصرية، صيدا - بيروت
- (48) أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدويه بن نعيم بن الحكم الضبي الطهماني النيسابوري المعروف بابن البيع (المتوفى: 405هـ)، المستدرک علی الصحیحین، ج 2، ص 503، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1411 - 1990.
- (49) أبو محمد الحسين بن مسعود بن محمد بن الفراء البغوي الشافعي (المتوفى: 516هـ)، التهذيب في فقه الإمام الشافعي، ج 2، ص 81، تحقيق عادل أحمد عبد الموجود، علي محمد معوض، دار الكتب العلمية، الطبعة الأولى، 1418هـ - 1997م. وعبد الكريم بن محمد اللاحم، المطبع على دقائق زاد المستقنع، ج 3، ص 183، دار كنوز إشبيلية للنشر والتوزيع، الرياض - المملكة العربية السعودية، الطبعة الأولى، 1433هـ - 2012م.
- (50) السورة الروم: الآية (22)
- (51) سورة الحجرات: الآية (13)
- (52) سورة الجاثية: الآية (13)

دیهشت ژ ترسا من گۆتی: ابراهیم النخعی، و الشعی، و ئەگەر نه ژ ترسا دا با دا بیژمی الحکم بن عقبه و عمار بن ابی سلیمان. بنیره: علي محمد جريشه - محمد شريف الزبيق، أساليب الغزو الفكري للعالم الإسلامي، ص 75، دار الوفاء، الطبعة: الثالثة 1399هـ - 1979م.

(31) ژمارا قوربانين جننگا جيهاني يا نيكي د ناف ريزين جننگاوهرا و سفيلاندا پتربون ژ 37 مليون كهسان، 16 مليون مرن بوون، و 20 مليون بريندار لي كهفتبون، و مليونهك بي سهر و شووين بوون، كه دبوو مهزنترين بوهر د ميژوويا مروغان دا پشتي جننگا جيهانيا دووي، چنكرول في جننگا دووي 60 مليون كهس كوشتي جننگي بوون، كه تيته مهزنده كرن كو 2.5٪ ژ دانيشتووين زهمني بوون. بو پتر بيژانينا بنيره:

<https://ar.wikipedia.org/wiki/> و

<https://ar.wikipedia.org/wiki/>

(32) علي محمد جريشه، اساليب الغزو الفكري، ص 74.

(33) المصدر السابق.

(34) المصدر السابق

(35) لورانس ثمةفسرة كي نطلبة ب سيخوري هاتية نياسين. هاريكاريا شورة شين عقرة دي ذكر دذي دولة تا ئوصمانليا. هشام محمد، لورنس العرب (ملك الجواسيس)، دار مشارق، ص 37، 10.

(36) مه كهاون (1862-1949) نوينهري شاها برينانيا بوول مصري. خوداني ناميت نافداره نهويت نافهرا وي و شهريفي مه ككهيدا (حسين) جيبوين كروي پشته فانيا خو ديار كريبه بو شهريفي مه ككههي ل سهر دزاتيا ئوصمانليا. نجدت فتحي صفوت، الجزيرة العربية في الوثائق البريطانية (نجد والحجاز)، دار البيان - بيروت، 1996، ط 1، مج 1، ص 83.

(37) مايلز كوبلاندا، لعبة الأمم، ص 63-65، تعريب مراد سرخيس، دار الفتح للطباعة والنشر.

(38) الحجرات: الآية (13)

(39) الحافظ عبد العظيم بن عبد القوي المنذري (المتوفى: 656هـ) ، مختصر سنن أبي داود، ج 3، ص 412، باب الفخر بالأنساب، تحقيق محمد صبحي بن حسن حلاق، مكتبة المعارف للنشر والتوزيع، الرياض - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، 1431هـ - 2010م.

(40) آل عومران: الآية (103).

(41) مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري النيسابوري (المتوفى: 261هـ)، المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله ﷺ، ج 4، ص 2198، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي - بيروت.

(61) (الفردوس قَالَ الرَّجَاحُ أَصْلُهُ رُومِي أَعْرَب) جمال الدين أبو الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي (المتوفى: 597هـ)، غريب الحديث، ج2 ص181، تحقيق الدكتور عبد المعطي أمين القلعجي، دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى، 1405 - 1985.

(62) بۆ پتر پیتزانیان ل فی لینکی بزفره: (https://alkalema.net/kotob/kotop7.htm)

(63) سورة الأنفال: الآية (75).

(64) سورة البقرة: الآية (215)

(65) سورة النساء: الآية (1).

(66) الدارمي، سنن الدارمي، ج3 ص 1451 .

(67) أحمد بن حنبل، المصدر السابق، ج 2 ص 374.

(68) أبو محمد عبد الله بن وهب بن مسلم المصري القرشي (المتوفى: 197هـ)، الجامع في الحديث لابن وهب، ص50، تحقيق د. مصطفى حسن حسين محمد أبو الخير، دار ابن الجوزي - الرياض، الطبعة الأولى 1416 هـ - 1995 م.

(69) نه‌ج‌ده‌د خانى ل سالا 1650 زاینی هاتیه سهر دونیایی، ل هه‌کارى و ل سالا 1707 زاینی وه‌غرا داویئ کریه ل بایه‌زیدئ، نفیسهر و شاعر و فه‌یله‌سوف بوو، یه‌ک ژ هه‌ره مه‌زینئ سووفیگه‌رین کوردستانئ یه، ب هوزانفانین به‌ریا خو ه داخباربوویه وه‌ک عه‌لی حه‌ریری، و مه‌لایئ جزیری، و فه‌قیئ ته‌یران، هه‌ر وه‌ها زۆر هوزانفان پشئی وی که‌تینه‌دین باندورورا وی فه، وه‌ک: هه‌یمن، و حاجی قادری کۆیی، و شه‌ه‌ره‌زۆری.

<https://ar.wikipedia.org/wiki>.

(70) نه‌ج‌ده‌دئ خانى، مه‌م و زین، ل 41 - 47، به‌ره‌ه‌فکرئ تحسین ابراهیم دوسکی، سپرئیز، ده‌وک چاپا ئیکئ 2008.

(71) وه‌ک: شیخ سه‌عیدئ پیران، و شیخ عوبه‌یدوللاهئ نه‌هری، و شیخ عبد السلامئ بارزانئ، و قازئ محمد، و مه‌لا مسته‌فایئ بارزانئ.

(72) وه‌ک: جزیری و عه‌لی حه‌ریری و فه‌قیئ ته‌یران، و خانئ، و نالی، و مه‌حوی... هتد.

(73) ابن ماجه أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني (المتوفى: 273هـ)، سنن ابن ماجه، ج2 ص 132، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي.

(74) أحمد بن حنبل، مسند أحمد بن حنبل، ج 1 ص 19.

(75) أبو داود السجستاني، سنن أبي داود، ج 4 ص 331.

(76) أبو بكر أحمد بن مروان الدينوري المالكي (المتوفى: 333هـ)، المجالسة وجواهر العلم، ج 1 ص 407، تحقيق أبو عبيدة مشهور بن

(53) محمد ناصر الدين، صحيح سنن أبي داود، ج5 ص302، مؤسسة غراس للنشر والتوزيع، الكويت، الطبعة الأولى، 1423 هـ - 2002 م.

(54) أبو عبد الله محمد بن سعد بن منيع الهاشمي بالولاء البصري البغدادي المعروف بابن سعد (المتوفى: 230هـ)، الطبقات الكبرى، ج5 ص 294، تحقيق محمد عبد القادر عطا، دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، 1410 هـ - 1990 م. و أحمد معمر العسيري، موجز التاريخ الإسلامي، ص164، مكتبة الملك فهد الوطنية - الرياض، الطبعة الأولى، 1417 هـ - 1996 م.

(55) أحمد السهارنفوري، بذل المجهود في حل سنن أبي داود، ج4 ص397، اعني به وعلق عليه الأستاذ الدكتور تقي الدين الندوي، مركز الشيخ أبي الحسن الندوي للبحوث والدراسات الإسلامية، الهند، الطبعة الأولى، 1427 هـ - 2006 م. و شهاب الدين أبو العباس أحمد بن حسين بن علي بن رسلان المقدسي الرملي الشافعي (المتوفى: 844 هـ)، شرح سنن أبي داود، ج5 ص75، تحقيق عدد من الباحثين بدار الفلاح بإشراف خالد الرباط، دار الفلاح للبحث العلمي وتحقيق التراث، الفيوم - جمهورية مصر العربية، الطبعة الأولى، 1437 هـ - 2016 م.

(56) أحمد بن حنبل، المصدر السابق، ج 39 ص 80 .

(57) عمر بن بدر بن سعيد الوري الموصلي الحنفي ضياء الدين أبو حفص (المتوفى: 622هـ)، المغني عن الحفظ والكتاب (مطبوع مع جنة المراتب بنقد المغني عن الحفظ والكتاب لأبي إسحاق الحويني)، ج2 ص491، دار الكتاب العربي - بيروت، الطبعة الأولى، 1407 هـ. بو پتر پیتزانیئا ته‌ماشه‌که: محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري، المصدر السابق ج4 ص74.

(58) هه‌مان ژیدهر

بو پتر پیتزانیئا ته‌ماشه‌که: محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري، المصدر السابق ج4 ص74.

(59) جَهَنَّمُ: من أسماء النار التي يعذب بها الله عز وجل عباده... ويقال هو فارسي معرب. وركية جهنم، بكسر الجيم والهاء، أي بعيدة القعر.

أبو نصر إسماعيل بن حماد الجوهري الفارابي (المتوفى: 393هـ)، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية، ج5 ص 1892، تحقيق: أحمد عبد الغفور عطار، دار العلم للملايين - بيروت، الطبعة الرابعة 1407 هـ - 1987 م. و محمد عميم الإحسان المجددي البركتي، التعريفات الفقهية، ص74، دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، 1424 هـ - 2003 م.

(60) أبو عبد الرحمن عبد الله بن المبارك بن واضح الحنظلي، التركي ثم المزوزي (المتوفى: 181هـ)، الزهد والرفائق لابن المبارك، ص 537، تحقيق حبيب الرحمن الأعظمي، دار الكتب العلمية - بيروت.

شمس الدين، دار الكتب العلمية، منشورات مُجَدَّ علي بيضون - بيروت. ج 1، ص 330-332.

(82) بۆ پتر پیترائینا بزفره: ابن عابدين، حاشیة رد المختار علی الدر المختار شرح تنویر الأبصار، ج 1 ص 381، دار الفكر للطباعة والنشر، بیروت، 1421 هـ - 2000 م. و وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية - الكويت، الموسوعة الفقهية الكويتية، ج 30 ص 189، دارالسلاسل - الكويت، 1404 - 1427 هـ. و د. شادي بن مُجَدَّ بن سالم آل نعمان، جامع تراث العلامة الألباني في الفقه، ج 3 ص 227، مركز النعمان للبحوث والدراسات الإسلامية وتحقيق التراث والترجمة، صنعاء - اليمن، الطبعة: الأولى، 2015 م.

(83) أبو العباس شهاب الدين أحمد بن إدريس بن عبد الرحمن المالكي الشهير بالقراي (المتوفى: 684 هـ)، الذخيرة، ج 13 ص 361، دار الغرب الإسلامي - بيروت، الطبعة الأولى، 1994 م.

حسن آل سلمان، جمعية التربية الإسلامية (البحرين - أم الحصم)، دار ابن حزم بيروت - لبنان، سنة الطبع 1419 هـ.

(77) بهريا نهو هاتيه ده رخستن. (سبق تخريج).

(78) يوسف بن حسن بن عبد الهادي المبرد (المتوفى: 909 هـ)، محض الصواب في فضائل أمير المؤمنين عمر بن الخطاب، ج 2 ص 473، تحقيق عبد العزيز بن مُجَدَّ بن عبد المحسن، عمادة البحث العلمي بالجامعة الإسلامية، المدينة النبوية المملكة العربية السعودية، الطبعة الأولى 1420 هـ/ 2000 م.

(79) أبو بكر عبد الرزاق بن همام بن نافع الحميري اليماني الصنعائي (المتوفى: 211 هـ)، المصنف، ج 5 ص 25، تحقيق حبيب الرحمن الأعظمي، المجلس العلمي - الهند، الطبعة الثانية، 1403.

(80) الحسين بن مُجَدَّ بن سعيد اللاعبي، البدر التمام شرح بلوغ المرام، ج 5 ص 446، تحقيق علي بن عبد الله الزين، دار هجر، الطبعة الأولى.

(81) ابن كثير (أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري الدمشقي، ت 774 هـ)، تفسير القرآن العظيم، تحقيق: مُجَدَّ حسين

الخلاصة

تنقسم القومية في الإسلام الى قسمين: فأما القسم الأول، فهي القومية السلبية والمتشعبة بالعصبية، لا يرى إلا نفسها، وتريد محو أي قومية تعارضها... وهذه النزعة حرمها الإسلام، فقد دعا الإسلام الى عدم نصرة عشيرتهم المعتدية بل لابد من ردعها ونصرة العشيرة المظلومة في رفع الظلم عنها. وأما القسم الثاني، فهي القومية الإيجابية التي تهدف الى الوحدة والتعاقد في سبيل نصرة الحق ورفع الظلم. وهذا غاية الإسلام في الرقي بالمجتمعات والشعوب إلى الأخلاق الفاضلة والحضارة الانسانية المتمدنة.

إن الاسلام يقبل التنوع لدى البشر ولا يفرق بين عربي وأعجمي الا بالتقوى. ولكل شعب خصوصيته، فيتكلم بلغته، ويحافظ على تقاليد، وعاداته. وقد خلق الله التنوع بين الأتوام والشعوب من حيث الألسن، والألوان، كما جعل الاختلاف في العادات والتقاليد، نحو ملابس وفلكلور وتراث، وكل تلك الحقوق مصنونة في الإسلام. ولكن ظهرت على مر التاريخ الإسلامي هفوات كثيرة، بعيدة عن مفهوم الإسلام للقومية، وظهرت بين الفينة والأخرى العصبية القومية بين الشعوب المسلمة.

ويبدو أن الكورد بسبب حرمانهم من حقوقهم، وشعورهم بالخذلان من قبل القوميات الأخرى، وتقسيم الدول لكردستان حسب مصالحهم... قاموا بثورات عديدة يطالبون فيها بالحقوق المشروعة للقومية الكردية، وكان قادة هذه الثورات أغلبهم من شيوخ الدين والعلماء، وكانت مناهضة للتتريك والتفريس والتعريب.

ونرى من خلال البحث أن الحل الأمثل لهذه المشكلة العويصة عبر الزمن هو: الخضوع لسنن الشريعة السمحاء، ونبذ العنف والتعصب القومي، والإقرار بحق تقرير مصير الشعوب وفق ما منحهم الله إياهم؛ ليسود السلام بين الأمم.

NATIONALITY IN THE SCALES OF ISLAM

ANAS MOHAMMAD SHARIF THIR
University of Nawroz, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

Nationalism in Islam is divided into two parts: the first part is the negative nationalism, which is saturated with aggression, acts superior, and wants to erase any nation that opposes it. This tendency is forbidden by Islam. Islam has called not to support our aggressive clan, but rather to support the oppressed clan in order to lift the injustice it is facing. As for the second part, it is the positive nationalism that aims for unity and mutual support in order to uphold the truth and eliminate injustice. This is the goal of Islam in promoting societies and peoples to virtuous morals and civilized human civilization.

Islam accepts diversity in human beings and does not differentiate between an Arab and a non-Arab except with piety. Each people has its own characteristics, so it speaks its language and maintains its traditions and customs. Allah has created diversity among nations and peoples in terms of languages and colors, and has made the difference in customs and traditions towards clothing, folklore and heritage, and all of these rights are safeguarded in Islam. However, throughout the history of Islam, many lapses appeared, straying far from the Islamic concept of nationalism, and appeared from time to time the aggressive nationalism among the Muslim peoples. It seems that the Kurds, due to the deprivation of their rights, their identity being denied by other nationalities, and the division of Kurdistan among states according to those neighbors' interests, carried out numerous revolutions calling for the legitimate rights of the Kurdish nationality. Leaders of these revolutions, most of whom were religious sheikhs and scholars, were against *Turk-ifying* and *Persian-ization*, *Arabization* of the Kurdish identity.

It becomes apparent from the research that the wisest solution for this age-old issue is to embrace the tolerant laws of the religion, renounce violence and national intolerance, and recognize the right for people to self-determination according to what Allah has given to them; for peace to prevail among nations.

KEYWORDS: Nationality, Recisim, Rights, Language